
УДК 37+ 082

ББК 94

Z 40

Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»

Druk i oprawa: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»

Adres wydawcy i redakcji: Warszawa, ul. Wyszogrodzka, 16

e-mail: info@conferenc.pl

Cena (zł.): bezpłatnie

Zbiór raportów naukowych.

Z 40 Zbiór raportów naukowych. „Wpływ badań naukowych. (28.04.2013 - 30.04.2013) - Bydgoszcz: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2013. - 60 str.
ISBN: 978-83-63620-99-8 (t.3/1)

Zbiór raportów naukowych. Wykonane na materiałach Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej Konferencji 28.04.2013 - 30.04.2013 roku. Bydgoszcz.
Część 3/1 .

УДК 37+ 082

ББК 94

Wszelkie prawa zastrzeżone.

Powielanie i kopiowanie materiałów bez zgody autora zakazany.

Wszelkie prawa do materiałów konferencji należą do ich autorów.

Pisownia oryginalna jest zachowana.

Wszelkie prawa do materiałów w formie elektronicznej opublikowanych w zbiorach należą Sp. z o.o. «Diamond trading tour».

Obowiązkowa odniesienia do zbioru.

ISBN: 978-83-63620-99-8 (t.3/1)

"Diamond trading tour" ©

SPIS /СОДЕРЖАНИЕ

ТОМ #1

СЕКЦІА 13. PEDAGOGIKA.
(ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ)

1. Ринейська Л.С.....	5
ЕКОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ГАЛУЗІ СУЧАСНОЇ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІКИ	
2. Косьміна Д.Д.....	7
МЕТОДИ ТА ФОРМИ РОБОТИ З ТВОРАМИ КИНОМИСТЕЦТВА У ПОЗАКЛАСНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	
3. Марченко Г.В.....	10
ФОРМУВАННЯ КОЛЕКТИВУ – ПРОВІДНЕ ЗАВДАННЯ КЛАСНОГО КЕРІВНИКА	
4. Шабалина Е.П.,Виницкая Н.В.	17
РЕГИОНАЛЬНЫЙ ПОДХОД К ПОЛИКУЛЬТУРНОМУ ОБРАЗОВАНИЮ	
5. ОЛІЙНИКОВ І. П.	21
РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ В ПРОЦЕСІ ФІЗКУЛЬТУРНО- СПОРТИВНИХ ЗАНЯТЬ	
6. Бессонова В.П.	27
ПОЛИКУЛЬТУРНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ СТАНОВЛЕНИИ ЛИЧНОСТИ СТУДЕНТА ТЕХНИЧЕСКОГО ВУЗА	
7. Калиниченко О. О., Адамович А.Є.	31
ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ КРАЇН ЄС	
8. Баранцова І.О.	33
КУЛЬТУРОЛОГІЧНА СКЛАДОВА СУЧАСНОГО УРОКУ ПРИ ВИКЛАДАННІ ДИСЦИПЛІН ГУМАНІТАРНОГО ЦИКЛУ	
9. Донець Наталя.....	36
ОСОБЛИВОСТІ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ	
10. Фаизова В.Б.	38
ТЕХНОЛОГИЯ КОНСТРУИРОВАНИЯ ОБРАЗА БУДУЩЕЙ СЕМЬИ В ФОРМИРОВАНИЯ ЦЕЛЕВЫХ ОРИЕНТИРОВ ОБУЧАЮЩИХСЯ	
11. Каплінський В.В.	40
ДОЦІЛЬНІСТЬ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ОСНОВИ ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ» ПРИ ПІДГОТОВЦІ СПЕЦІАЛІСТА З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ	

12. Салига Н.М.	45
ФОРМУВАННЯ СТАТЕВО-РОЛЬОВОЇ ПОВЕДІНКИ ШКОЛЯРІВ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ЗАВДАНЬ ВИХОВАННЯ	
13. Федорович К.А.....	49
АКТИВІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ МОМЕНТІВ І ЦІКАВИХ ЗАВДАНЬ	
14. Коломієць М.Б.	51
ОСОБИСТІСТЬ ВЧИТЕЛЯ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО	
15. Болотина М.В.....	55
НЕГОСУДАРСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В РОССИИ ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ XIX ВЕКА: ТОЛЬКО ЛИ ДЛЯ ДВОРЯН?	

Ринейська Л.С.

к.е.н., доцент кафедри міжнародної економіки

Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка

ЕКОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ГАЛУЗІ СУЧАСНОЇ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІКИ

Сучасна цивілізація породила глобальні кризи, в тому числі і екологічну. Однією з найважливіших в екології є проблема джерел енергії. Людство поклало багато сподівань на атомну енергетику. Але катастрофи на Чорнобильській АЕС та атомних станціях Японії показали негативний бік використання таких джерел енергії [1, с. 20; 2, с. 13]. Це активізувало пошуки і використання екологічно чистих джерел енергії, насамперед сонячної і вітрової.

До 2004 р. уряди багатьох країн, і передусім Німеччини, почали здійснювати масштабні програми підтримки сонячної енергетики. Зокрема, були введені пільгові тарифи на електроенергію, отриману з відновлюваних джерел (в основному це енергія сонця і вітру). Це призвело до того, що сьогодні в Німеччині тільки за рахунок сонячної енергетики (фотовольтаїки) щорічно отримують в середньому 3% електроенергії. А у сонячні дні – до 50% [3, с. 29].

У Китаї розгорнули будівництво не тільки сонячних батарей, але і вітрових електростанцій. Це вітряки останнього покоління потужністю до 5 МВт кожен. У Китаї поблизу м. Дуньхуан знаходиться сонячна електростанція на кремнієвих фотоелементах. Сьогодні її потужність 150 МВт – друга за величиною в Китаї. Найбільша фотоелектростанція в Китаї має потужність 200 МВт і поступається лише сонячній фотоелектростанції в Індії (Charan-ka Solar Park, 210 МВт). Такі станції потужністю 100 МВт вже побудовані в США і на Україні (в Криму). У 2013 р. станція у Дуньхуані повинна бути перетворена з суто фотоелектричної у комбіновану – вітро-сонячну станцію, при цьому фотоелектричні модулі заповнюють порожні простори між вітряками. До 2015 р. і 2020 р. загальна потужність станції у Дуньхуані повинна бути доведена до 4 і 9 ГВт відповідно. До 2015 р. загальносвітовий випуск фотоелектрики повинен досягти 130 – 150 ГВт, але ці гігавати повинні генеруватися на безлічі дрібних станцій, на модулях, встановлених на дахах будинків і т.п. Сьогодні настає ера будівництва гігаватних станцій, які дійсно будуть конкурувати як одна з одною, так і з традиційною енергетикою [3, с. 31, 33].

Позитивний міжнародний досвід з використання чистих джерел енергії знайшов застосування і в Україні, наприклад, у Криму. З усіх видів поновлюваних екологічно чистих джерел енергії найбільший потенціал в Криму має сонячна енергія. Будівництво сонячних електростанцій здійснюється відповідно до Програми енергозбереження в Автономній Республіці Крим на 2010 – 2014 рр. і Стратегії економічного та соціального розвитку Автономної Республіки Крим на 2011 – 2020 рр. У 2010 – 2011 рр. введені в експлуатацію сонячні електростанції в селх: Джерельне Сімферопольського

району (потужністю 7,5 МВт), Охотникове Сакського району (потужністю 80 МВт), Перово Сімферопольського району (потужністю 100 МВт). Робота останньої станції дозволяє скоротити викиди вуглекислого газу в атмосферу на 105 тис. т / рік. Загальна потужність введених в експлуатацію на території Криму сонячних електростанцій становить 187,5 МВт, при цьому загальний обсяг фінансування в сонячну енергетику республіки перевищив 600 млн. євро [4, с. 18].

Крім сонячної енергетики у Криму розвивається і так звана вітроенергетика. За підрахунками фахівців Інституту відновлювальної енергетики НАН України, річний потенціал вітроенергетики Криму оцінюється у 4700 МВт – цей потенціал здатний забезпечити майже всю потребу Криму в електроенергії. Промислова експлуатація системи вітроелектростанцій (ВЕС) в Криму здійснюється чотирма державними підприємствами (Донузлавська ВЕС, ЕТУ «Воденерггоремналадка», Тарханкутська ВЕС, Східно-Кримська ВЕС). На цих підприємствах діють 7 ВЕС, 544 вітроустановки загальною потужністю 63,7 МВт, якими вироблено більше 300 млн. кВт.год електроенергії. У будівництво ВЕС на півострові планується інвестувати більше 8 млрд. євро. Взяти участь в будівництві ВЕС висловили бажання інвестиційні компанії «FILAS international SAS» (Франція), «Windkraft Nord AG» (Німеччина), «Greenworx Holding» (Бельгія) та ін. [4, с. 19].

Таким чином, міжнародний досвід свідчить про доцільність впровадження і використання екологічно чистих відновлювальних джерел енергії. Доцільно розширити мережу сонячних і вітрових електростанцій. Крім цього, необхідно активізувати наукові дослідження щодо розробки нових і вдосконалення вже існуючих екологічно безпечних джерел енергії.

Список використаної літератури

1. Маковеева К.В. Оцінка техногенних ризиків від атомної енергетики Азійсько-Тихоокеанського району // Екологічний вісник. – 2011. – № 4. – С. 19 – 21.
2. Третьяк А.М., Бистрякова Ю.І. Екологія землекористування: історія Чорнобильської трагедії нікого нічому не навчила // Екологічний вісник. – 2011. – № 4. – С. 12 – 14.
3. Кац Е. Момент истины солнечной энергетики // Экология и жизнь. – 2012. – № 9. – С. 27 – 34.
4. Абдуллаев А.Р. Перспективы развития нетрадиционных источников энергии в Автономной Республике Крым // Экология и промышленность. – 2012. – № 2. – С. 18 – 21.

Косьміна Д.Д.

Студентка V курсу

Горлівського інституту іноземних мов

ВДНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

МЕТОДИ ТА ФОРМИ РОБОТИ З ТВОРАМИ КИНОМИСТЕЦТВА У ПОЗАКЛАСНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасне кіномистецтво займає особливе місце в культурі суспільства, має унікальні можливості для розвитку та виховання особистості. Фільм тісно пов'язаний з літературою. Якщо сучасна молодь перестала читати якісну літературу, то кіно вона полюбляє більше ніж інші види мистецтва.

Проблему використання засобів кіномистецтва в навчально-виховному процесі вивчали Баранов О., Левшена І., Малобицька З., Сергеева Н., Чибісова Н., Феофанова О.

Дослідження читацьких інтересів підлітків показало, що літературні вподобання учнів, як правило, обмежуються авторами, творами, героями, які знаходяться в рамках обов'язкової шкільної програми. В цей же час кіноінтереси є результатом вільного «я», широкого емоційного вибору. Ми пропонуємо в позакласній діяльності використовувати виховні можливості художнього кіно в моральному формуванні і вихованні підлітків. Основні методи – це перегляд фільму з вчителем, розповідь вчителя про фільм до перегляду, спільна бесіда після перегляду. З форм організації позакласної діяльності більш доцільною є форма кіноклубу.

Розповіддю до перегляду фільму вчитель «вводить» у фільм, створює необхідний настрій, соціально-психологічну настанову. У ході бесіди після фільму активізується уява дітей і визначаються найбільш значущі епізоди кіно, реалізуються завдання морального виховання.

Знаючи, що для психології підлітків характерне протиріччя між неможливим та бажаним, між прагненням усвідомити «весь світ» і частковими знаннями. Баранов О. вважає, що робота з підлітками повинна будуватися на самостійності аудиторії. Наприклад, учні можуть виступати в ролі рецензентів, завдяки цьому підлітки у певній мірі будуть здатні оцінювати тему, ідею, конфлікт екранного твору. Вчений також стверджував, що розвивати аналітичне мислення у підлітків можливо через демонстрацію найбільш улюблених жанрів у дітей: детективів, мелодрам, комедій, фантастики.

Феофанова О. пропонує три основні етапи роботи з фільмом: етюд, експлуатація, рефлексія. На етапі етюдю ведучий анонсує фільм. Він може прочитати вірш, афоризм, згадати відгук одного з кіноглядачів і т. ін. Увага учнів акцентується на соціальних проблемах, які створив режисер. Ведучий повинен не до кінця розповісти про події та проблеми зображені в фільмі, він повинен залишити це в тайні.

Етап експлуатації (з латинської мови «посилення») пропонує актуалізацію хвилювань, за допомогою педагогічно сформульованих питань, щодо соціальної проблематики фільму.

На етапі рефлексії у групі шукають варіанти розв'язання проблеми не тільки по відношенню до героїв фільму і їх прототипам, але й по відношенню до конкретних людей, які живуть в місті, дворі, чи в сусідській квартирі [4, с.7].

В організації кіноклубу найбільш суперечливим та складним питанням є питання відбору гідного кіно, значущого з точки зору морального виховання. У данному випадку немає однозначного розв'язання і вибір залежить від багатьох складових. На нашу думку педагог повинен передусім спиратися на власні почуття після перегляду фільму, повинен поставити питання: «Що мені, як людині, як вчителю дав цей фільм?»[2]. Основний матеріал – це репертуар сучасного загального екрану, твори «золотого фонду» радянської доби та світової класики кіно.

Ми виокремили дві групи фільмів, залежно від проблематики, яка зображена в них. До першої групи ми віднесли фільми спрямовані на подолання життєвих труднощів, негараздів, несправедливості шляхом позитивного ставлення до оточуючих, до навколишнього середовища. Такі фільми як: «Чучело» (реж. Роман Биков, Аркадій Хайт 1983 р.), «Полліана» (реж. Сара Хардинг, 2003), «Сибірочка» (реж. Володимир Грамматиков 2003), «Міст до Терабітії» (реж.Габор Чупо 2007 р.). Проблематикою цих фільмів є нестандартна у сприйнятті світу дитина та відношення оточуючих до неї. Підліткам потрібні яскраві приклади для наслідування. Діти повинні мати пристрасне прагнення бути схожими на того, хто зміг захопити, зачіпити за саме серце.

До другої групи фільмів ми віднесли пригодницькі фільми, які допоможуть вчителю у формуванні таких моральних якостей, як дружба, взаємодопомога, доброта, чесність. Такі фільми як: «Инопланетянин Е.Т.» (реж. С. Спилберг, 1982), «Хроніки Нарнії: лев, колдунья і волшебный шкаф» (реж. Э. Адамсон, 2005), «Сердце Дракона» (реж. Р. Коэн, 1996).

Ми вважаємо, що для початку роботи кіноклубу буде вдалим показ російського фільму Лідії Чарської «Сибірочка» (реж. Володимир Грамматиков 2003). Цей фільм гарно підійде для виховання моральних якостей в учнів. Дуже важко в наш час пояснити підлітку що таке гідність, що не все в цьому світі вирішується за допомогою грошей і що відданість друга іноді може врятувати людське життя. Батьки часто кажуть дітям : «Треба бути чесним! Треба бути порядним!». Але ми хочемо зробити акцент на тому, що це все лише слова. Неможливо виховати в дитини співчуття багаторазовим повтором однієї фрази: «Прояви любов до ближнього свого». Моральність треба відчувати зсередини. Зрозуміти, що таке погано, а що добре. До того ж добро та зло в житті перетинаються іноді так близько, що неможливо провести межу між ними. Перед педагогами завжди стояло питання як виховати високи моральні якості, як змусити підлітка відчувати і розібратися в цьому складному житті. Одними лише словами неможливо досягнути гарного результату. Підлітку потрібні яскраві приклади для наслідування. Саме такі приклади можна знайти в фільмі «Сибірочка».

Не можна сказати, що фільм «Сибірочка» легко сприймається з емоційного боку. Фільм викликає багато хвилювань: страх за головних героїв, співчуття, жалість, образу, злість, а також радість за успіх героїв, натхнення їх чесністю, хоробрістю і відвагою. Цей фільм навчить ніколи не опускати руки перед труднощами життя, вірити у найкраще і любити людей, які тебе оточують. У фільмі постають питання добра, честі, відваги, любові та взаємодопомоги.

Етюд. Педагог анонсує фільм: «Зараз ви переглянете російський фільм знятий на основі твору Лідії Чарської «Сибірочка» (реж. Володимир Грамматиков 2003 р.). Головні герої цього фільму – Сибірочка та Андрій. Залишившись зовсім самотніми в цьому світі вони будучи ще дітьми долають багато перешкод на шляху до щастя». Як ви вважаєте, чи є моральні закони в світі? Що в сучасному світі значать гроші?

Експлікація. Педагог чи учень задає питання і слухає відповіді на них: До кого звернена назва фільму «Сибірочка»? Чи правильно зробив Гордов, що прив'язав дівчинку до гілки? Яке рішення ви б прийняли будучи на його місці? Як виховав Міхалич Сибірочку? Ким є для дівчинки Андрій? Які негаразди долають діти на своєму шляху? Які моральні якості на вашу думку мають діти? Можна сказати, що діти подолали негаразди завдяки тому, що мали непохитні моральні ідеали?

Рефлексія. Педагог звертає увагу дітей на розв'язання проблем за допомогою питань. Як на вашу думку вчинили б сучасні підлітки? Які ідеали вони мають зараз? Чи можливо сказати, що в житті ніколи не можна перетинати межу моральності? Чи допомогли героям обставини, в які вони потрапили швидше подорослішати? Чому? Якою ви уявляли кінцівку на початку фільму? Чи хотіли б ви бути схожими на Сибірочку та Андрія?

Таким чином, ми вважаємо, що для включення фільму у програму кіноклубу необхідно обміркувати, які проблеми та теми може актуалізувати зміст фільму, спроектувати можливі лінії для обговорення. Необхідно пам'ятати, що сучасне кіно має особливу «багатошаровість» сприйняття і на практиці кожен дивиться «свій фільм». Зміст, який педагог вкладає в тий чи інший фільм незавжди стає доподоби багатьом глядачам. Тому думка, щодо конкретного фільму, пропозиції, рекомендації глядачів можуть слугувати значущим орієнтиром при створенні програми кіноклубу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баранов О.А. Тверская школа кинообразования: к 50-летию. Таганрог: Изд-во НП«Центр развития личности», 2008. – 214 с.
2. Баранов О.А. Экран становится другом. - М.: Просвещение, 1979. – 96 с.
3. Левшина И.С. Воспитание школьников средствами художественного кино: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Теория и история педагогики». – М., 1975.
4. Фиофанова О. Синема-технология как средство воспитания / О. Фиофанова // Воспитание школьников. – 2008. – № 3. – С. 5 – 8.

Марченко Г.В.

Доцент кафедри педагогіки, доктор філософії

Горлівський інститут іноземних мов

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

ФОРМУВАННЯ КОЛЕКТИВУ – ПРОВІДНЕ ЗАВДАННЯ КЛАСНОГО КЕРІВНИКА

В останні роки у зв'язку із загостренням стосунків у дитячих колективах, зниженням інтересу до навчання особливо зростає значення виховної діяльності класних керівників.

Відповідно до Закону України «Про освіту» класний керівник у своїй роботі з дитячим колективом забезпечує умови для засвоєння навчальних програм; утверджує принципи загальнолюдської моралі, правди, справедливості, відданості, патріотизму, гуманізму, доброти, стриманості, працелюбства, поміркованості та інших добродійностей [4, с. 26].

Вспілкуванні з дорослими людьми й іншими дітьми дитина набуває потрібних їй людських якостей. Отже, колектив є однією з рушійних сил розвитку особистості дитини. Колектив – це соціальна спільність людей, об'єднана на основі суспільно-значущих цілей, спільних ціннісних орієнтацій, спільної діяльності та спілкування. Але колектив при наділенні його дуже великими повноваженнями і владою над особистістю, а також при недостатньо високому рівні власного розвитку дитини може перешкоджати її подальшому зростанню. Педагог на практиці стикається, таким чином, зі складною задачею: як створити та забезпечити функціонування та управляти колективом, як посилювати його позитивний і зменшувати можливий негативний вплив на особистість дитини. Згуртований учнівський колектив створюється насамперед у процесі і завдяки різноманітній спільній діяльності його учасників.

Провідна роль у цьому процесі належить класному керівнику. Він виконує навчально-виховну роботу в довіреному йому класі. Одним з головних напрямків роботи класного керівника з дитячим колективом є саме його формування. Не кожна дитяча група стає колективом, але позиція педагога як вихователя повинна полягати у тому, що одним з його провідних професійних завдань має виступати створення, згуртування дитячої спільноти у колектив однодумців.

Наприкінці XIX - на початку XX століття у зв'язку зі змінами в соціокультурній сфері життя суспільства зростає інтерес до особистості дитини, її захоплення та потреб. Хоча функції класних вихователів ще залишалися такими ж, якими їх визначив Статут 1871 року, коли найважливішою їхньою задачею була організація навчального процесу та підтримання дисципліни [8, с. 9]. На початку XX століття освітяни поступово починають звертати увагу на організацію позакласної роботи, проводяться додаткові заняття, організуються літературні вечори, театралізовані вистави тощо. Але, контролюючи дозвілля, класний керівник при цьому не був його організатором та учасником.

В 1930-ті роки у вітчизняній школі відбуваються значні зміни: повертається класно-урочна система, індивідуальний, систематичний облік знань, створюються стабільні програми та підручники. У 1947 році з'являється «Статут і Положення про єдину трудову школу», де зазначається, що обов'язки щодо організації навчально-виховного процесу в первинних колективах школи – класах – покладаються на класного керівника. Того ж року було затверджено нове Положення про класних керівників, яке достатньо повно визначило цілі їхньої діяльності та виробничі функції стосовно учнівського колективу [9, с. 12].

З того часу поняття «класний керівник» поширюється серед освітянської громадськості і набуває невід'ємного зв'язку з поняттям «учнівський колектив». Таким чином, аналіз історико-педагогічної літератури дає змогу стверджувати, що з самого початку використання поняття «класний керівник» під ним розуміли людину, яка виступає головною у формуванні дитячого колективу і повністю відповідає за навчальну та виховну роботу в класі, формує у дітей бажання вчитися [8, с. 12].

У соціологічну літературу вперше поняття «колектив» увів російський учений В. Бехтерев, який тлумачив його сутність як своєрідну збірну особистість. Колективами В. Бехтерев називав будь-які людські спільноти аж до суспільства в цілому. Незаперечною стала теза педагога А. Макаренка про те, що колектив – це «контактна сукупність, заснована на соціалістичному принципі об'єднання» [7, с. 7]. Педагог указував на те, що колектив можливий лише за умови, коли він об'єднується задля реалізації цілей, корисних для всього суспільства [11, с. 4].

А. Макаренко (1888-1939 рр.) увійшов у класику сучасної педагогіки як один із засновників теорії і методики колективного виховання, випробуваних ним на практиці протягом восьми років (1920-1928 рр.). У своїй педагогічній системі А. Макаренко насамперед виділив основні ознаки колективу: загальна мета, загальна праця, загальна організація цієї праці; органічний зв'язок з іншими колективами; наявність органів координування і управління, відносини відповідальної залежності; колектив повинен стояти на принциповій позиції світової єдності трудящого людства.

А. Макаренко розглядав колектив як динамічне об'єднання, яке у своєму розвитку проходить ряд стадій, в основу виокремлення яких покладені умови взаємозв'язку і взаємозалежності (хто і кому висуває вимоги щодо виконання певної діяльності). Перша стадія – вимоги до кожного члену колективу висуває педагог, він же вивчає вихованців, організовує різноманітну колективну діяльність. Друга стадія – вимоги до кожного члену колективу висуває педагог і сформований ним актив, вихователь організує роботу з активом, застосовуючи різноманітні форми колективної діяльності, розвивається активність активу і колективу у цілому. Третя стадія – колектив висуває вимоги до кожної окремої особистості. Четверта стадія – на цьому етапі колектив висуває вимоги до кожного свого члена, а кожний учасник колективу висуває вимоги всім і кожному. Найвища стадія розвитку колективу – це той етап, коли шляхетні високі цінності, прийняті колективом, він готовий і має змогу розповсюджувати на інші угруповання й об'єднання високі ідеали і цінності [цит. за 7].

Працюючи зі специфічним контингентом, видатний педагог приділяв велику увагу розумовому вихованню дітей і підлітків, а також удосконаленню педагогічного процесу в школі, поліпшенню навчально-виховної роботи. А. Макаренко завжди

говорив своїм вихованцям: «Щоб я не чув таких розмов: навіщо мені школа, я й так учений» [там само]. Він проводив зразкові уроки, часто відвідував уроки інших учителів, вивчав передовий педагогічний досвід.

Педагогічна система А. Макаренка – це складна сукупність ідей і практичних рішень, основними з яких є: суть виховання як суспільного явища; єдність виховання і життя; мета виховання як розгорнута програма формування людської особистості; колектив як метод виховання; взаємовідносини колективу і особистості; самоуправління у колективі; виховання свідомої дисципліни; зв'язок навчання із продуктивною працею; праця як постійний компонент системи виховання; залучення вихованців у різноманітні життєві сфери, виховання господаря життя; традиції й їх виховна роль; педагогічний колектив і його центр; всебічний розвиток особистості; роль сім'ї у вихованні дітей [1, с. 12].

В. Сухомлинський (1918-1970 рр.) залишив вагомий педагогічний доробок, який складається з відомих сьогодні праць з проблем навчання, виховання, зокрема трудового і морального виховання учнів: «Школа під голубим небом», «Серце віддаю дітям», «Про розумове виховання», «Сто порад молодому вчителю», «Розмова з молодим директором школи» та ін. Гуманізація була вищим принципом розумового, морального і трудового виховання в Павлівській школі В. Сухомлинського [3, с. 12].

Головною метою навчально-виховного процесу В. Сухомлинський вважав всебічний розвиток особистості, реалізовував на практиці особистісно-орієнтований підхід до навчання та виховання дітей, який ґрунтувався на принципах: неповторності кожної дитини; визнання відсутності нездібних дітей; урахування нерівності розумових здібностей дітей; індивідуалізації навчально-виховного процесу; врахування індивідуальних особливостей учнів; визнання кожного учня особистістю; отримання позитивних почуттів від навчання; навчання через подолання труднощів; дослідницького підходу до предмета вивчення; обов'язковості самостійної розумової праці учнів у процесі навчання; принцип людяності, чуйності і тактовності по відношенню до учнів; принцип розуміння оцінки знань учнів як інструмента виховання.

Процес формування дитячого колективу образно описав через низку етапів психолог А. Лутошкін, взявши за основний критерій рівень його згуртованості. Відповідно він виділив п'ять головних етапів розвитку учнівського колективу: I етап – «піщаний розсип»; II етап – «м'яка глина»; III етап – «мерехтливий маяк»; IV етап – «червоне вітрило»; V етап – «палаючий смолоскип» [цит. за 7].

У своїй діяльності класний керівник тісно пов'язаний з іншими шкільними працівниками. Із заступником директора школи з виховної роботи він планує свою діяльність, бере участь у підготовці й проведенні шкільних свят, урочистих подій, інших заходів. З учителем технологій з'ясовує питання профорієнтаційної виховної роботи; з бібліотекарем – проблеми забезпечення класу підручниками, стан читання учнями художньої літератури; з учителем фізичного виховання – участь у підготовці і проведенні спортивних заходів, зі шкільним психологом – вивчає особливості кожної дитини і колективу у цілому тощо. Тому класними керівниками у сучасній школі призначають найдосвідченіших учителів-вихователів. Діяльність класного керівника націлена на урізноманітнення, поживалення виховної роботи в класі, особливо в колективі старшокласників, спрямована на диференціацію та індивідуалізацію

процесу виховання, на ширший і глибший вияв здібностей та вподобань школярів [7, с. 3].

Класний керівник першим згуртовує дітей в колектив, навчає їх співпраці, надає допомогу вихованцям у самопізнанні. Він також є організатором позакласної та позашкільної діяльності учнів. Класний керівник є тим чинником, який об'єднує виховні зусилля батьків та вчителів. Від того, яким чином педагог організує свою діяльність, залежить подальший розвиток дитячого колективу взагалі. Колективами можуть бути будь-які формальні групи, прикладом якої може виступати будь-який шкільний клас, а часто він є лише зібранням учнів, які ще мають згуртуватися у колектив, у чому провідна роль належить класному керівникові.

Успішна виховна робота, як засвідчує практика, неможлива без згуртованого колективу, і саме тому створення і згуртування дитячих колективів – найважливіше завдання вчителів, і насамперед класних керівників, які мають враховувати особливості розвитку колективу на кожному з етапів їх становлення задля забезпечення оптимального результату виховання. Тільки в тих класах, де класному керівникові вдалося сформуванню достатньо розвинений дитячий колектив, формування ціннісних ставлень у дітей відбувається більш результативно. Тільки розуміючи недоліки учнівської спільноти, маючи уяву про те, чого їй бракує, класний керівник може правильно організувати свою роботу, яка буде спрямована саме на поповнення нестатків дитячого колективу [10, с. 13].

Отже, виходячи з вище зазначеного, можна зробити висновок про те, що становлення педагогічної науки пройшло дуже великий шлях. Педагогіка розвивалася у контексті проблем, які вона мала допомогти вирішити в процесі виховання не тільки дітей, але і людей. Поява класного керівника, як особи, що буда відповідальною за процес виховання і навчання є закономірною. Діяльність же класного керівника регламентується державними документами з питань освіти, які окреслюють коло його професійних завдань і функцій.

У «Положенні про середню загальноосвітню школу України» зазначено, що повсякденне керівництво навчально-виховною роботою в класі здійснює класний керівник, призначений адміністрацією школи з числа вчителів, що викладають у цьому класі. На нього покладається розв'язання таких завдань: виховання в учнів культури поведінки, формування в них високих моральних якостей; забезпечення єдності педагогічних вимог з боку сім'ї і школи; організація в разі потреби допомоги учням (навчальної, матеріальної, моральної); проведення заходів, які передбачають зміцнення здоров'я учнів; організація суспільно-корисної праці учнів, ведення документації класу; встановлення взаємин з учнями та їхніми батьками на демократичних засадах, співробітництві; сприяння розвитку самоврядування учнів [6, с 101].

Вчитель, який виступає в якості класного керівника, вирішує задачі відповідно до віку дітей, відносин, які склалися в учнів та їхніх індивідуальних особливостей. Зміст діяльності класного керівника визначається його функціями як керівника педагогічного процесу в певній групі учнів, тобто його діяльність можна розглядати й аналізувати з позицій теорії управління.

Відповідно до концепції академіка Р. Шакурова в управлінні важливо виділяти три рівні функцій. До першого рівня він відносить **педагогічні та соціально-**

гуманітарні функції, які направлені на створення умов для соціального розвитку учнів, орієнтовані на допомогу учню як у вирішенні його актуальних сьогоденних особистісних проблем, так і в підготовці до подальшого самостійного життя. Серед них необхідно виділити три, які визначають головний зміст діяльності класного керівника, а саме: *виховання* учнів; *соціальний захист* дитини від неблагополучного впливу навколишнього соціального середовища [7, с. 12].

Перед класним керівником стоїть задача інтегрувати зусилля всіх педагогів на реалізацію означених функцій. Для досягнення даної мети необхідно вирішення певних задач, пов'язаних з формуванням взаємин учнів з ровесниками, тобто з реалізацією **соціально-психологічних функцій**, які вважаємо доцільним розглянути більш ґрунтовно.

Головне призначення **організаторської функції** полягає в умінні залучати колектив до різних видів виховної діяльності: *пізнавальної*, що збагачує уявлення учнів про навколишню дійсність; *суспільно-корисної*, спрямованої на загальну користь і благо; *ціннісно-орієнтаційної*, яка розкриває учням духовні та матеріальні соціально значущі цінності й орієнтує на них їхню поведінку; *художньо-творчої*, що дає учням можливість реалізувати індивідуальні творчі задатки та здібності; *вільного спілкування, організації дозвілля* учнів, що збагачують їх [7, с. 17].

Важливою є реалізація **функції зміцнення колективу**, яка виступає не як самоціль, а як спосіб досягнення поставлених перед класом цілей. Одна з яких – розвиток учнівського самоврядування.

Третя група функцій акумулює вимоги, які випливають з логіки діяльності самого суб'єкту управління й організації діяльності учнів загалом. До неї відносяться наступні функції: **діагностична, цілепокладання, планування, контролю та корекції** [7, с. 21].

Реалізація **діагностичної функції** полягає у виявленні класним керівником початкового рівня та постійне спостереження за зміною вихованості учнів. Вона направлена на дослідження й аналіз особистості та індивідуальності учнів, на пошук причин неефективності результатів і на характеристику цілісного педагогічного процесу. Реалізуючи діагностичну функцію, класний керівник може переслідувати двояку ціль: по-перше, визначити результативність своєї діяльності; по-друге, діагностика з інструменту дослідження має перетворитися на інструмент формування особистості і розвитку індивідуальності учня.

Функцію цілепокладання науковці розглядають як спільне з учнями вироблення цілей виховної діяльності. Доля участі класного керівника в цьому процесі залежить від віку учнів і рівня сформованості колективу. Логіка цілепокладання відображається в процесі планування діяльності класного керівника. Планування – це допомога класного керівника самому собі і колективу в раціональній організації діяльності. В плануванні надзвичайно важливим є плідне співробітництво класного керівника з колективом. Планувати потрібно те, що призведе до вирішення педагогічних цілей, до зростання кожної особистості і становлення колективу [2, с. 27].

Реалізація **функції контролю**, вимагає виявлення, з одного боку, позитивних результатів, а з іншого – причин нестатків, які виникли в процесі виховання. На основі аналізу результатів контролю реалізується корекція роботи класного керівника з

класом у цілому, так і з окремою групою учнів або окремим учнем. Ця функція тісно пов'язана з **виховною функцією**. Для забезпечення виховного результату педагог повинен володіти певними організаційними вміннями та навичками [2, с.31].

Виховна функція, як стверджує більшість дослідників, є найскладнішою в діяльності класного керівника [5, с. 56]. План виховної роботи в класі відображає цілі, зміст, форми і методи виховної діяльності. Класний керівник складає його з урахуванням загального змісту й методики виховання учнів у національній школі. Передусім виховна діяльність класного керівника передбачає підготовку і проведення запланованих виховних заходів, які є дієвим засобом формування в учнів соціально цінних мотивів поведінки, здорових інтересів, духовних потреб, почуттів, позитивних моральних, правових, трудових, естетичних та інших якостей [5, с. 56].

Отже, важливо щоб у професійній діяльності класного керівника реалізовувалися всі означені функції, що забезпечить реалізацію прагнення вихованців до самоствердження й удосконалення, а також основних напрямів діяльності класного керівника.

Таким чином, виходячи з усього вище зазначеного, можна зробити висновок, що дослідження проблем формування дитячого колективу розпочалося наприкінці XIX - на початку XX століття, а найбільший внесок в розробку теорії і методики формування колективу зробили наші співвітчизники А. Макаренко та В. Сухомлинський, які своєю практичною педагогічною діяльністю довели, що колектив – це умова самореалізації особистості дитини, середовище її соціалізації і вирішальний чинник розвитку. Класний керівник як педагогічний феномен з'являється у вітчизняній школі ще у XIX столітті, але тільки у 1940-1950-х роках з'являються державні документи, які регламентують діяльність класного керівника, визначаючи коло його виховних завдань та професійних функцій.

Сучасний учнівський колектив неможливо уявити без класного керівника, людини, яка формує колектив як єдину живу систему. Тому поява такої посади в школі як класний керівник пояснюється необхідністю координації та організації роботи учнівської спільноти, і його роль в означених процесах є незамінною.

Класний керівник – це педагог, який займається організацією, координацією й проведенням виховної роботи. Роль класного керівника полягає в створенні таких умов, які б допомогли дітям розкрити свої потенціальні можливості, здібності, знайти себе та своє місце в учнівському колективі, а згодом у суспільстві дорослих.

Ефективність роботи класного керівника, насамперед, залежить від результативного виконання ним його функцій. Саме виконання функцій класного керівника у роботі з учнівським колективом є запорукою його вдалого розвитку та функціонування.

Література:

1. Глазиріна В. М. Педагогіка сучасної школи: навч. посібник для студентів педагогічних ВНЗ / В. М. Глазиріна. – Донецьк : Норд-Прес, 2006. – 220 с.
2. Дежнікова Н. С. Источник развития школьных коллективов / Н. С. Дежнікова // Советская педагогика. – 1991. – № 5. – С. 34.
3. Кузьмінський А. І. Педагогіка / А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. – К. :

Знання, 2007. – 447 с.

4. Кирпичник А. Г. Путь к коллективу / А. Г. Кирпичник. – М. : Педагогика, 1988. – 144 с.
5. Лізинський В. М. Практичне виховання в школі. / В. М. Лізинський. – Харків : Веста : Ранок, 2007. – 160 с.
6. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка: навч. посіб. 4-є видання, доповнене / Н. Є. Мойсеюк. – 2003. – 615 с.
7. Максимюк С. П. Педагогіка: навчальний посібник / С. П. Максимюк. – К., 2005. – 667 с.
8. Рожкова М. И. Классному руководителю: учеб.-метод.пособие / М. И. Рожкова. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – 280 с.
9. Селивановна Н. Коллектив в современной школе: нужен ли он? / Н. Селивановна // Народное образование. – 2004. – № 4. – С. 18-20.
10. Шимановський М. Учитель та учнівське самоврядування: проблема взаємодії / М. Шимановський // Шкільний світ. – 2008. – № 14. – С. 18-20.
11. Юсупов І. М. Шкільний клас як колектив і психічна індивідуальність / І. М. Юсупов // Позакласний час плюс. – 2006. – № 10. – С. 2-27.

Шабалина Е.П.,

кандидат педагогических наук, доцент

Алтайская государственная академия образования имени В.М. Шукшина

Виницкая Н.В.,

кандидат искусствоведения, доцент

Алтайская государственная академия образования имени В.М. Шукшина

РЕГИОНАЛЬНЫЙ ПОДХОД К ПОЛИКУЛЬТУРНОМУ ОБРАЗОВАНИЮ

Формирование толерантности в условиях культурного многообразия – одна из задач современного образования. Разнообразие культур является средством для полноценного интеллектуального, эмоционального, морального и духовного образа жизни людей. Понимание собственной культуры и знание основ других культур является необходимым условием существования в современной обстановке полиэтнических и поликонфессиональных обществ.

Музейная педагогика как одно из направлений современного образовательного процесса соответствует идеи освоения поликультурности современного общества как образовательного пространства с языковым, культурным и духовным полиэтническим разнообразием. Изучение этнических стереотипов было выделено в особую исследовательскую сферу, широко освоенную этнографами, этнологами, культурологами, фольклористами, этнолингвистами. Традиции этнопедагогической культуры как основы видения мира с позиций представителей разных культур на занятиях, проведенных в рамках музейной практики, будут восприняты более органично и позволят осуществить региональный подход к поликультурному образованию.

Т.И. Агишина в основы музейно-педагогической программы включает: информирование (первичное получение сведений о музее, составе и содержании коллекций); обучение (освоение музейной информации путем передачи и усвоения знаний, приобретение умений и навыков в процессе музейной коммуникации); развитие творческих начал (постижение музейной информации); общение (деловые контакты, связанные с тематикой музея, содержанием его коллекций); отдых (удовлетворение потребности в отдыхе в музейной среде) [1].

Традиционно в отечественном образовании большое место занимала художественная культура не только как средство эстетического воспитания, но и как носитель большого информационного потенциала. Информационно–познавательная ёмкость произведений искусства определяется тем, что в них объективируется психологическое и идеологическое состояние интеллектуального, эмоционального и волевого опыта жизни людей, их эмоционально-оценочного отношения к окружающей действительности и к внутреннему миру человека, труднодоступных для других форм социального отражения и духовной жизни. В условии современного состояния российского образования этот процесс осуществляется не всегда полноценно.

Традицию российской школы необходимо не только сохранять, но и развивать.

Шаг за шагом следует в полной мере изучать сокровища художественной культуры своих регионов, практически до сих пор мало востребованные образовательными учреждениями. Осознание необходимости изучения культуры регионов привело не только к появлению учебных дисциплин соответствующей направленности, но и к возникновению музеев при учебных заведениях. Это могут быть оформленные в народном стиле аудитории, небольшие тематические композиции или специально собранные в мини-музее экспонаты, знакомство с которыми не ограничится эстетической функцией.

Так, использование музея этнической культуры Алтая, Алтайской государственной академии образования имени В.М. Шукшина в учебном процессе, формирует профессиональную компетентность студентов.

В условиях разрушения национально-культурной преемственности поколений в семейном воспитании, основная задача приобщения студентов к лучшим образцам национальной культуры возлагается на педагогов. Знание основ культуры региона становится тем более важным, чем более он удален географически от центральных городов и крупных музеев. В этом плане культура Алтая, являясь вариантом российской культуры, может быть интересна не только артефактами, но и в плане осмысления последних в системе взглядов евразийства. Эта теория понимания российского культурного типа как уникального соединения западных и восточных черт, а потому одновременно принадлежащего Западу и Востоку, но в то же время не относящегося ни к тому, ни к другому, жителям Алтая будет близка и понятна.

Разнообразный этнический и конфессиональный состав населения края определил такую черту его культуры как обостренное чувство национального. Традиции местных племен и народов соседствовали с традициями русских, казахских и немецких переселенцев, приносивших с собой собственный уклад материальной и духовной культуры. Основным источником знаний о принципах воспитания, ценностях и эстетических идеалах, сложившихся в культуре разных народов, его нравственных, религиозно-мифических основах является декоративно-прикладное искусство и устное народное творчество. Развитие художественного вкуса, потребности эстетического суждения, без наличия которого нельзя представить себе высококвалифицированного специалиста, имеющего свои запросы и свое отношение к искусству, умение сравнивать художественные стили и жанры, соотносить их с определенной исторической эпохой, направлением, национальной школой, необходимо не только студентам художественного профиля. Гуманитарные дисциплины позволяют освоить духовный опыт народной культуры, проследить традиции преемственности и взаимосвязи устного народного и профессионального творчества. Занятия декоративно-прикладным творчеством позволят не только шире познакомиться с этнографическими традициями народов, но и осознанно воплотить определенные элементы или предметы декоративно-прикладного искусства этих народов в собственных решениях в проектной или предметной деятельности. Проектный метод обучения, как нельзя лучше обозначил необходимость овладения не только основами работы с материалом и этапами создания материального объекта, но и быть компетентным в вопросах эстетики, истории и теории культуры и т.д.

Формирование интереса к традициям народного декоративно-прикладного

искусства позволит продолжить линию преемственности в народном искусстве, но реализовываться по причине изменения условий существования современного общества, она может уже не в семье, а в образовательной среде. Тем самым требования к профессиональной грамотности и общей эрудиции педагога значительно возрастают. По мнению В.Б. Кошаева, «... развернутое знание о народной художественной культуре есть непереносимое условие профессиональной деятельности и профессиональной подготовки специалистов в области деятелей искусства и культуры, педагогов высшей школы и соответствующих направлений и разделов образовательных систем, педагогов средних специальных учебных заведений, психологов, учителей школ и других художественно-образовательных систем, стремящихся к освоению народного наследия как средства формирования сознания человека» [2, с. 11].

Специфика регионального образования, особенно в полиэтнических и поликонфессиональных регионах должна с одной стороны опираться на национальный фактор, а с другой стороны реализовывать стратегию этнокультурной толерантности в различных формах образования, в учебных предметах, в содержании факультативов. При выборе форм повышения эффективности формирования всесторонне развитой личности в условиях многонационального региона, большое значение имеет знакомство с основами народного творчества, отражающее опыт многих поколений.

Как реакция на тенденции глобализации возобновляется изучение фольклора как источника традиций и художественных достижений в разных видах искусства, направлениях и жанрах. Кроме того, нередко проявляется интерес не к фольклору в целом, а к его проявлениям в рамках определенной локальной традиции. В последнее время большой интерес вызывают исследования, посвященные национальной культуре народов Сибири.

Сохранению культурных традиций в регионе уделяется большое внимание. Доказательством этому служит функционирование сети культурно-просветительских центров и музеев. Только на территории Алтайского края действует десять государственных и пятьдесят муниципальных музеев. Появляются и новые общественные организации и фонды, поддерживающие национальные традиции. Одним из таких проектов стал фонд «Русский Путь», учрежденный в 2003 году томским предпринимателем Г.М. Павловым. Фонд представляет собой самостоятельную общественную организацию с культурными и просветительскими целями. В рамках фонда был создан первый музей славянской мифологии. Действует «Общество возрождения истории литературы Сибири» в г. Барнауле Алтайского края.

Художественные произведения оказываются своеобразной «памятью культуры». Проблема заключается в изучении механизма сохранения искусством культурных ценностей, как по линии фольклора, так и в рамках фольклора «вторичного», то есть преобразованного и переосмысленного в рамках авторского произведения.

Искусство XX века характеризовалось идеей преемственности через новое видение образов и выразительных средств мифологии и фольклора, способов его переосмысления в контексте новых эстетических взглядов. Национальная специфика

может проявляться в культурных феноменах, которые могут существовать только в форме артефактов. Возможность создания произведений, отличающихся национальным своеобразием художественного языка, и в то же время обращенных к широкой аудитории, привлекала не одно поколение музыкантов, художников, поэтов.

Образно-символическая природа художественного творчества, его воздействие на эмоционально-чувственную сферу личности делает его наиболее адекватным средством ненавязчивостью и в то же время эффективного воспитательного воздействия. В дальнейшей деятельности по отношению к народному наследию можно выделить несколько форм его использования в музейной практике: копирование изделий народного творчества; изучение техник, технологий, принципов образной системы и создание изделий по мотивам народного искусства; преобразование традиционной художественной формы в современную.

Понимание глубинной связи художественного содержания с социокультурным контекстом является определяющим моментом для мировоззренческой интерпретации произведений искусства. Это зависит во многом от того, насколько широк кругозор студента в области культуры, искусства, эстетики.

Литература

1. Агишина Т.И. Программа начального музейного образования «Мир музея». - Елабуга, 1999. – 80 с.
2. Кошаев В.Б. Вопросы формирования понятий в науке о народном искусстве. - Ижевск: Изд-во Удм. ГУ, 1998. - 76 с.

Олійников І. П.

старший викладач кафедри циклічних видів спорту
Харківського національного педагогічного
Університету імені Г. С. Сковороди

РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ В ПРОЦЕСІ ФІЗКУЛЬТУРНО- СПОРТИВНИХ ЗАНЯТЬ

Актуальність теми. Серед багатьох проблем, які розв'язує сучасна вища школа, формуванню громадянської культури належить особлива роль. У відповідності з цим, виникає гостра потреба у визначенні основних засад, цілей, напрямів, змісту, форм і методів формування громадянської культури, які цілеспрямовано та ефективно забезпечували б процес розвитку і формування громадянина.

Проблема розвитку громадянської культури молоді має давнє філософське підґрунтя. Першооснови її заклали Йоганн Гербарт (1746-1841), Ян Амос Коменський (1592-1670), Джон Локк (1632 – 1704), Йоганн Песталоцци (1746 – 1827), Жан – Жак Руссо (1712 – 1778) й інші класики педагогіки.

В Україні ідеї і практичні впровадження виховання громадянина також зовсім не нові. Їх обґрунтовував київський князь Володимир Мономах – автор патріотичних «Повчань». Ключову увагу вихованню громадянської культури, патріотизму, людської гідності зробили Христина Алчевська (1841 – 1920), Степан Васильченко (1879 – 1932), Григорій Ващенко (1878 – 1967), Борис Грінченко (1863 – 1910), Михайло Грушевський (1866 – 1934), Михайло Драгоманов (1841 – 1895), Олександр Духнович (1803 – 1865), Микола Костомаров (1817 – 1888), Михайло Коцюбинський (1864 – 1913), Пантелеймон Куліш (1819 – 1897), Тимофій Лубенець (1855 – 1936), Антон Макаренко (1888 – 1939), Микола Пирогов (1810 – 1881), Софія Русова (1856 – 1940), Микола Сумцов (1854 – 1922), Іван Стешенко (1873 – 1918), Григорій Сковорода (1722 – 1794), Василь Сухомлинський (1818 – 1970), Леся Українка (1871 – 1913), Костянтин Ушинський (1824 – 1871), Іван Франко (1856 – 1916), Тарас Шевченко (1814 – 1861) і багато інших педагогів, включаючи й цілу плеяду педагогів сучасної України.

Але складність і комплексність проблеми громадянської освіти є причиною того, що деякі її аспекти розроблені не повною мірою. Одним із таких аспектів є формування громадянської культури майбутніх учителів в процесі занять фізичною культурою і спортом. Тому, метою і завданнями нашого дослідження є теоретичне обґрунтування проблем громадської освіти студентів педагогічних ВНЗ, які активно займаються фізичною культурою і спортом, а також експериментальна перевірка педагогічної технології формування громадянської культури цих студентів.

Новизна дослідження та його практична значущість полягають у розробці і впровадженні у практику ВНЗ педагогічної технології формування громадянської культури майбутніх учителів в процесі спортивно-фізкультурних занять.

Виклад основного матеріалу. Мета формування громадянської культури

майбутніх педагогів, як і громадян України взагалі, конкретизується через систему виховних завдань: формування у студентів національної свідомості, самосвідомості, любові до рідної землі, родини, народу України, бажання працювати задля розквіту Української держави, готовності її захищати; виховання поваги до Конституції, законодавства України, державної символіки, формування правової культури; забезпечення духовної єдності поколінь, виховання поваги до батьків, жінки-матері, культури та історії рідного народу; формування високої мовної культури, оволодіння українською мовою; виховання духовної культури особистості та створення умов для вільного формування нею своєї світоглядної позиції; утвердження принципів загальнолюдської моралі: правди, справедливості, патріотизму, доброти, толерантності, працелюбності та інших добродітей; формування почуття господаря і господарської відповідальності, підприємливості та ініціативи, підготовка до життя в умовах ринкових відносин; забезпечення повноцінного розвитку майбутніх педагогів, охорони і зміцнення їхнього духовного, психічного і фізичного здоров'я; формування соціальної активності особистості студента-педагога через його включення у процес державотворення, будівництва та розвитку системи освіти; забезпечення високої загальної та професійної освіченості та вихованості особистості, розвиток патріотичних почуттів; виховання екологічної культури студента-педагога, гармонії його відносин із природою; розвиток індивідуальних здібностей і талантів майбутніх педагогів, забезпечення умов їх самореалізації, формування наукового світогляду; прищеплення глибокого усвідомлення взаємозв'язку між ідеями індивідуальної свободи, правами людини та громадською відповідальністю [3].

Фізична культура та спорт, утвердження здорового способу життя – невід'ємні елементи загальної культури українського народу. Повноцінний фізичний розвиток особистості студента-педагога, зміцнення його здоров'я, гармонія тіла й духу, людини й природи мають лежати в основі фізичного виховання в системі освіти України. Фізична культура й спорт у навчально-виховному процесі ВНЗ виступають одним із засобів соціального становлення майбутніх фахівців, активного розвитку їхніх індивідуальних і професійно значущих якостей, засобом досягнення ними фізичної досконалості. Високий рівень громадянської свідомості, розвинуті моральні якості, сформованість громадянської культури студентів також мають стати результатом специфічно спрямованої роботи на заняттях з фізичної культури. Однак останніми десятиріччями склалась негативна тенденція у фізичному вихованні. Вимога щодо ґрунтовної, ведучої ролі духовно-морального начала у вихованні молоді засобами фізичної культури і спорту стала виконуватися формально. Ці негативні тенденції виявляються й до теперішнього часу. Якщо викладач, тренер, спортивний клуб спортивні захоплення молоді перетворюють на самоціль, переслідуючи вузькі завдання досягнення спортсменами високих спортивних результатів, забагато опікуються ними, то можливими є негативні наслідки у вигляді проявів у них байдужості, власницької психології, спекуляції й неробства, пияцтва, хуліганства та ін. Викладачі кафедр фізичного виховання, тренери спортивних клубів, організатори масових оздоровчих, фізкультурних і спортивних заходів зобов'язані постійно пам'ятати, що виховання у спортсменів активної життєвої позиції, високої моральності, громадянськості і патріотизму при проведенні занять та оздоровчо-спортивних заходів є їх першочерговим обов'язком.

Виступаючи одним із напрямів формування громадянської культури молоді, зокрема, майбутніх педагогів, фізичне виховання у ВНЗ проводиться протягом усього періоду навчання студентів і здійснюється у наступних формах: навчальні заняття (заняття у навчальних семестрах; заняття у період екзаменаційної сесії; заняття у період навчальної практики; заняття у оздоровчо-спортивних таборах; додаткові заняття); самостійні заняття студентів фізичною культурою, спортом, туризмом (самостійні заняття за індивідуальним планом; самостійні заняття за завданням викладача; самостійні заняття у спортивному клубі; туристичні походи); фізичні вправи у режимі дня (ранкова гігієнічна гімнастика; гімнастика у режимі навчального дня; заняття фізичною культурою і спортом у позанавчальний час) й ін. Ці форми взаємопов'язані, доповнюють одна одну й уявляють собою єдиний процес формування фізичної, й громадянської, досконалості [4]. Вони містять у собі значний виховний потенціал і можливість соціалізації спортсменів шляхом поєднання цінностей спорту, суспільства й особистості. Напрями громадянського виховання майбутніх педагогів тісно взаємопов'язані між собою та з іншими напрямками професійного виховання і взаємодоповнюють один одного, мають суттєве теоретико-методологічне значення у визначенні та обґрунтуванні цілей, ідеалів, змісту і методики професійного становлення в системі освіти. Усі вони мають утворити цілісну систему громадянського виховання як педагогів, так і всіх громадян України. Таким чином, визначення теоретичних основ змісту та форм педагогічної роботи з формування громадянської культури допоможе реалізувати їх у ході експериментальної роботи.

Проведення педагогічного дослідження з вирішення однієї з проблем – формування громадянської культури студентів, передбачало використання одного з основних методів педагогічного дослідження – експерименту. Розроблена педагогічна технологія формування громадянської культури потребує використання педагогом різних методів та залучення до процесу формування спеціалістів для реалізації комплексної педагогічної програми «Громадянська культура сучасного українця». Здійснення природного експерименту потребує виокремлення етапів: констатуючого, формуючого та контрольного.

Етапи констатуючого експерименту: теоретико-дослідницький – визначення теоретичного матеріалу дослідження проблеми формування громадянської культури з різних аспектів знань філософського, соціологічного, психологічного, соціально-педагогічного. Використання методів аналізу літератури, спостереження, виокремлення кола проблем, об'єкта, предмета дослідження; діагностично-проблемний – підбір комплексу діагностичного матеріалу, розробка анкет, визначення експериментальних і контрольних груп, обробка тестів, визначення проблеми, завдань дослідження, постановка мети дослідження, робиться гіпотетичне припущення щодо результатів формуючого експерименту; організаційно-вибірковий – визначення умов, етапів формування громадянської культури, розробка технології громадянської культури; мотиваційний – перехідний етап між констатуючим та формуючим етапами експерименту – формування мотиваційних установок.

Констатуючий етап експерименту базувався на розроблених нами критеріях та показниках рівня сформованості громадянської культури.

Ми виокремлюємо такі рівні сформованості громадянської культури: низький

рівень: слабо розвинене почуття обов'язку перед суспільством, людьми, особистісні інтереси ставляться вище за громадські, відсутнє почуття національної гідності, відсутні патріотичні почуття, неприйняття української національної ідеї; середній рівень: наявне почуття обов'язку перед суспільством, усвідомлюється існування громадянських інтересів у інших, властиве почуття національної неповноцінності, національно-патріотична активність відсутня, не дієве ставлення до української національної ідеї; високий рівень: сповідує культ обов'язку перед суспільством, має власні громадянські інтереси, приймає активну участь у громадських організаціях, розвинене почуття національної гідності, наявність національно-патріотичної активності, сповідує українську національну ідею в ім'я економічного і духовного зростання української держави.

У констатуючому етапі експерименту брало участь 165 студентів-спортсменів ХНПУ імені Г.С. Сковороди.

Аналіз даних констатуючого етапу експерименту виявив, що студенти в усіх групах мають приблизно однаковий рівень сформованості громадянської культури за всіма показниками (теоретична і практична грамотність щодо основ громадянської культури; етичні знання; психологічні; правові; родинознавчі; активна життєва громадянська позиція; сформована громадянська відповідальність; емпатія; співробітництво; дієвий патріотизм; повага до Батьківщини; повага до символіки України; сповідування національної ідеї; участь у громадських організаціях й ін.): низький – 87,3-87,9%; середній – 8,6-9,8%; високий – 2,9-3,5%. Тому для вибору контрольних та експериментальних груп було вирішено застосувати метод випадкового відбору.

Складовою частиною розробленої нами технології формування громадянської культури є педагогічні засоби, що застосовуються нами на заняттях зі спортивно-педагогічного вдосконалення і підвищення спортивної майстерності, а також при секційних заняттях студентів-спортсменів. Основними серед них є: курс «Громадянознавство» та комплексна педагогічна програма «Громадянська культура сучасного українця». Мета курсу: формування особистості, здатної реалізувати свій громадянський обов'язок максимально ефективно в сучасному світі, творчо ставитися до проблем, володіти навичками громадянської мужності, гармонійно взаємодіяти в навколишньому середовищі на основі громадянської відповідальності, відчувати національну гордість. А завдання курсу є: розкриття сутності компонентів поняття «громадянська культура» – знання про основи громадянської культури, вміння відстоювати громадянську позицію, сповідувати національну ідею розквіту Української держави; розкриття психологічних особливостей наявності громадянської культури; громадянська самосвідомість, самовідданість, почуття національної гідності, відповідальності, мужності; створення умов для оволодіння студентами уміннями висловлювати свою громадянську позицію; сприяння під час усіх занять саморозвитку громадянських якостей, прихильності до загальнолюдських цінностей.

Програма розрахована на 36 годин і складається з чотирьох розділів.

Зміст першого розділу «Громадянська культура у культурологічному світобаченні» передбачає опанування основними філософськими поняттями про культуру, державу, закономірності існування, Всесвіт; формує такі поняття як

турбота, відповідальність, любов до Батьківщини, краса, гармонія, щастя, сенс життя, творчість, воля, добро і зло, життя і смерть, права і обов'язки.

Другий розділ «Психологічні основи громадянської культури особистості» передбачає ознайомлення з поняттями будови та проявів психіки, структури особистості, самоаналізу й саморегуляції, громадянської самосвідомості. Формує та розвиває вміння гармонізувати різні сторони своєї особистості. Пропонуються теми та тренінгові вправи, спрямовані на розвиток особистості, інтелектуальної й емоційної сфер, почуття власної гідності, національної гідності, вміння бути активним, відповідальним.

Зміст третього розділу «Права та обов'язки людини в суспільстві» надає першочергові знання про права й обов'язки людини в родині, формує навички правової поведінки, розвиває правову культуру, сприяє розумінню свободи волі й необхідності дотримання законів кожною особою.

Зміст четвертого розділу «Громадянська культура спортсмена» надає комплексні знання про механізми створення, розвитку й функціонування громадянської культури спортсмена; формує цінність й потребу спортсмена в українській родині, Батьківщині; розвиває навички ефективної взаємодії з спортсменами інших країн, відповідального ставлення до пропагування національної символіки, реалізації спортивного потенціалу на благо України, вміння проявляти національну гідність на змаганнях за кордоном.

До і після проведення формуючого етапу експерименту були використані такі діагностичні методи: тест К. Томаса надає можливість визначити способи урегулювання конфліктів, тест визначення рівня сформованості громадянських якостей студентів, тест діагностики громадянської самосвідомості майбутніх вчителів, які показали підвищення низького, середнього і високого рівнів громадської культури у всіх групах. Тому, можливо визначити подальші шляхи удосконалення процесу формування громадянської культури студентів.

Поліпшення педагогічних умов реалізації технології формування громадянської культури студентів: усвідомлення студентами необхідності та значення громадянської культури; включення студентів в активну взаємодію на кожному етапі технології; моніторинг процесу і результатів формування громадянської культури.

Удосконалення засобів формування: розроблення програм, які спрямовані на самостійне набуття навичок громадянської відповідальності; урізноманітнення форм, спрямованих на підвищення громадянської самоактивності студентів.

Отже, педагогічна технологія формування громадянської культури студентів сприяє розвитку соціально-спрямованої активності студентів, їхньої самоефективності для повноцінного функціонування в суспільстві. Результати експериментальної роботи свідчать про доцільність застосування розробленої технології у процесі формування громадянської культури студентів в процесі фізкультурно-спортивних занять.

Література

1. Виховувати громадянина України: Українська народна педагогіка та сучасне національне виховання / Бабічев О. І., Чернуха Н. М., Панченко А. О. – Луганськ,

2000. – 130 с.

2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник / І. М. Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.
3. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Освіта України. – 2000. – 9 серпня.
4. Массовая физическая культура в вузе: Учеб. пособие / И.Г. Бердников, А.В. Маглеваний, В.Н. Максимова и др.; Под ред. В.А. Маслякова, В.С. Матяжова. – М.: Высшая школа, 1991. – 240 с.

ПОЛИКУЛЬТУРНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ СТАНОВЛЕНИИ ЛИЧНОСТИ СТУДЕНТА ТЕХНИЧЕСКОГО ВУЗА

В Концепции модернизации российского образования одной из задач образовательной политики является – обеспечение высокого качества образования на основе сохранения его фундаментальности и соответствия актуальным и перспективным потребностям личности, общества, государства. В соответствии с этим в июле 2005г. в республике принята Государственная Программа обеспечения профессиональными кадрами отраслей экономики и социальной сферы РС (Я) на 2006-2010 годы и основные направления до 2015 года. В этой программе определены приоритеты подготовки кадров для алмазо-бриллиантового комплекса, угольной, нефтегазовой, лесной промышленности, транспорта, связи и энергетики. В связи с чем появляется необходимость получения соответствующей специальности молодежью, представителями коренных народов республики. К сожалению, в важнейших отраслях экономики республики, как алмазо- и золотодобыча работают в основном кадры, привлеченные из других регионов. Здесь, несомненно, сыграли свою роль такие факторы, как удаленность центров промышленного освоения от мест традиционного расселения якутов, малочисленность учебных заведений в республике, в которых можно было получить требуемые рабочие профессии; этнические традиции, некий психологический барьер в общении с иноязычными приезжими, к тому же численно намного превосходящими якутов в рабочих коллективах [4].

В нашем исследовании мы проанализировали заинтересованность населения в выборе технических специальностей и влияние поликультурного образования на профессиональное становление личности студента технического вуза. Комплексный социологический опрос проведенный в 16 районах Республики Саха (Якутия) в октябре 2011 года охватил 1982 респондента. Этнический состав опрошенных составил 84,4% представителей якутской национальности и 15,6% - представителей коренных малочисленных народов Севера.

Более половины опрошенных имеет высшее образование, всего 86,55% респондентов имеют профессиональное образование. Каждый десятый имеет среднее образование. Образование советского времени было представлено в вузах республики в основном педагогическими специальностями, лишь сравнительно недавно расширился спектр технических специальностей, десять лет назад открылся на базе ГПТУ №14 Якутский государственный инженерно-технический институт, который с 2011г. присоединился к СВФУ им. М.К. Аммосова как технологический институт. Открылся автодорожный факультет и другие востребованные временем факультеты и институты. В среднем профессиональном образовании появились перспективные направления в области нефти и газа, в п. Н. Бестях, Мегино-Кангаласского улуса в 2011г. открылся железнодорожный техникум, в этом же году в Нижнем Бестяхе проложена золотая ветвь железнодорожной магистрали.

Развитие промышленности в республике, большие природные запасы создают условия востребованности в технических специалистах. Это хорошо видно и на примере вопроса о сфере деятельности респондентов, где можно проследить сравнительное изменение в этой части деятельности респондентов и их родителей, к сожалению, производительность республики в сфере сельского хозяйства, животноводства и оленеводства, традиционных промыслов сильно сократилось, что отрицательно влияет на занятость населения, а также отражается на здоровье населения, из-за нарушения традиционного рациона питания.

Ведущее место в сфере деятельности респондентов, как и деятельности их родителей занимает образование. Значительно сократились традиционные занятия местного населения республики сельским хозяйством (от 37,1% до 5,8%), животноводством, оленеводством (от 6,0% до 0,5%), следовательно, и традиционными промыслами (от 4,3% до 1,2%). Понижилась занятость местного населения в сфере торговли и общественного питания (7,6 % и 5,0%), в строительстве (4,7% и 2,9%), в сфере культуры и искусства (от 5,2% до 3,7%).

Возросло значение промышленности, если этот показатель у родителей имел 5,1%, то у их детей уже 11,6%, также растет сфера информационно-вычислительного обслуживания, у родителей респондентов она занимала 0,6%, а у их детей заняла 1,6%. Наука и научное обслуживание от 0,9% повысилась на 1,1%, в два раза увеличилась численность аппаратов органов управления от 4,7% до 9,8%, а также численность служащих в МЧС, полиции, военнослужащих (от 0,2% до 1,5%). При этом коренные жители почти не подвержены миграции за пределы республики и на вопрос о планах относительно места жительства по всему массиву опрошенных 77,6% желают постоянно жить в Республике Саха (Якутия).

Для нынешнего поколения молодежи практически не существует каких-либо заметных проблем в овладении русским языком. Русский язык сохраняет свой высокий социальный статус. Вместе с тем, возникают проблемы сохранения родного языка и культуры.

Влияет ли обучение в школе на якутском языке на поступление и продолжение образования в ВУЗе? Таблица 1

	школьники	студенты	учителя
да, влияет	20,8	50,0	61,4
нет, не влияет	17,7	23,1	6,8
влияние незначительное	42,7	23,7	19,2
затрудняюсь ответить	18,8	3,2	12,5

Данные таблицы показывают, что сегодня в республике сохраняются сложности в регулировании изучения школьниками родного языка, знания которого значительно разнятся у жителей села и города, в одно- и полинациональной семье, в разнородной по национальному составу школе. Языком высшего образования является русский. Но в течение ряда лет выпускникам школ было предоставлено право выбора сдачи вступительных экзаменов на родном языке.

Владение языками своих народов различна у народов населяющих республику и варьируется в разных демографических и социальных группах

под влиянием различных факторов социальной и коммуникативной ситуаций. Предшествующие исследования этноязыковой ситуации в РС(Я) показывают, что в улусах коммуникативные возможности якутского, русского языков различны: в моноэтнических сельскохозяйственных улусах во всех сферах жизнедеятельности преобладает язык саха, русский язык функционирует в промышленной зоне и в городских поселениях. Языком межнационального общения в местах проживания малочисленных народов Севера в основном является язык саха. Эвенкийский, эвенский, юкагирский и чукотский языки функционируют главным образом в семейно-бытовой сфере.[4,С.165]

Как показали исследования, прямая языковая идентификация наиболее выражена у респондентов старше 60 лет, чья базовая социализация прошла до 1964г. и раньше, до постановления о переходе на русский язык обучения. В средней группе идет понижение, трансформация выбора языка самоидентификации с этносом, при этом преобладает множественная языковая самоидентификация, русский в качестве родного значим для возраста 50-60 лет, ответы молодых от 16 до 35 лет выражают массовое признание этнического языка родным (90-93%), тем самым отражают существенное повышение этнического самосознания именно в данных группах. [4,С.352]

Социокультурный контекст языковой политики проявляется в двух противоположных тенденциях: с одной стороны, наблюдается объективный процесс повышения этнической самоидентификации коренных народов, в системе общего образования Республики Саха (Якутия) принимаются комплексные меры по организации изучения родных языков коренных малочисленных народов Севера; с другой стороны, растет количество молодых представителей коренных народов, не владеющих языком своей национальности. Так не владеющих родным языком среди родителей составили 1,2%, у младших детей 12,4%. Большинство респондентов республики считают важным одновременное обучение детей в начальной школе на родном и русском языках (61,8%). И только в Таттинском 50%, Момском (42,0%), Сунтарском (41,0%) улусах респонденты за то, чтобы обучение велось только на родном языке. За обучение только на русском языке (9,8%) выступили северные районы: Верхнеколымский район (24,0), Абыйский (18,0) и Булунский (17,6) районы. Но на вопрос о преподавании основных предметов в школе (математика, физика, химия) на родном языке картина меняется и здесь большинство респондентов выбирают русский язык преподавания. Так, считается, что система якутского языка чересчур сложна для говорения и написания, поэтому большинство предпочитают обучение в старших классах на русском языке, об этом говорят и другие социологические исследования [4,С.352]. Таким образом, возникает необходимость поликультурного образования, что является важной составляющей современного высшего профессионального образования, что способствует усвоению обучаемыми знаний о других культурах, традициях, образе жизни, культурных ценностях народов и этносов, воспитанию в духе уважения инокультурных жизненных и мировоззренческих ценностей [1].

Можно выделить следующие задачи поликультурного образования в техническом вузе:

- формирование осознанных позитивных ценностных качеств личности обучаемого по отношению к российской культуре и культуры народов населяющих

территорию промышленной зоны;

- воспитание уважения к истории и культуре других народов и этносов;
- обеспечение экологической безопасности и технологически эффективного воспроизводства минерально-сырьевой базы, рационального природопользования;

использование наукоемких технологий и производств в условиях Севера;

- повышение качества жизни на Севере;
- сохранение и развитие культуры народов Арктики.

В рамках направления «Сохранение и развитие культуры народов Арктики» предусматривается осуществление следующих проектов:

- сохранение и развитие языков и культуры народов Северо-Востока России;

- формирование современной практики междисциплинарных гуманитарных исследований и создание культурно-образовательной среды для арктических циркуполярных территорий;

- создание и развитие научно-исследовательского института «Олонхо».

Данное направление является приоритетным в социально-культурном развитии региона и включает в себя научно-исследовательскую, образовательную и просветительскую деятельность в области истории и культуры, многоязычного поликультурного образования, социальной инженерии и культурной политики [2].

Таким образом, поликультурное образование с одной стороны, способствует формированию национальной идентичности личности, обеспечивает подготовку обучаемых к пониманию других культур, признанию и принятию культурного разнообразия, с другой стороны влияет на профессиональное становление личности студента технического вуза, развивая коммуникативные навыки, умению вести диалог, принимать решения.

В связи со всем вышеизложенным, большое значение приобретает изучение гуманитарных дисциплин, родного языка и культуры, культуры коренных народов Севера. Гуманитарные знания способствуют налаживанию гармонических отношений человека с окружающим миром. Это свидетельствует о важности гуманитарной составляющей в образовательном процессе в техническом вузе при реализации концепции поликультурного образования.

Литература

1. Макаренко И.А. Языковое поликультурное образование как фактор формирования толерантного сознания личности. [Электронный ресурс] http://www.pglu.ru/researches/konf/N4_lem.doc (дата обращения: 17.01.2012).
2. Программа развития федерального государственного автономного образовательного учреждения высшего профессионального образования «Северо-Восточный федеральный университет имени М.К.Аммосова» на 2010 - 2019 годы одобрена распоряжением Правительства Российской Федерации от 7 октября 2010 г. № 1694-р
3. Сигуан М., Макки У.Ф. Образование и двуязычие: пер. с франц. – М.: Педагогика, 1990. с.53.
4. Языковая ситуация в Республике Саха (Якутия): тенденция и динамика социолингвистического, лингвистического развития» (2007-2009гг.) С.165-352.

Калиниченко О. О.

магістрант,

Адамович А.Є.

к.філол.н., доц.,

Таврійський державний агротехнологічний університет

ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ КРАЇН ЄС

Освіта завжди була особливою функцією суспільства й держави, спрямованою на формування і розвиток соціально-значущих якостей кожної людини як члена суспільства та громадянина держави. Як соціальне і культурне явище освіта є атрибутом людства у процесі його розвитку. Отже, метою статті є дослідження принципів побудови систем освіти країн ЄС.

Структура світової вищої освіти видається надзвичайно різноманітною, однак домінують дві тенденції: 1) **унітарна** система, коли вища освіта забезпечується університетами чи подібними до них закладами; 2) **бінарна** система з *традиційним університетським сектором* та окремим *неуніверситетським сектором* вищої освіти [1].

Структура вищої освіти в зарубіжних країнах багаторівнева та специфічна для кожної країни окремо. Так, у Швеції структура вищої освіти включає підготовку кадрів трьох рівнів: спеціаліст (1-2 роки), бакалавр (3 р.), магістр (1,5 р.); у Фінляндії – 2 рівня: бакалавр (3 р.), магістр (2 р.) [3].

Багаторівнева модель вищої освіти присутня у всіх країнах СНД. У деяких країнах магістратура належить до другого ступеня вищої освіти. Особливо вирізняється з-поміж інших країн Молдова. Тут магістратура є однією з форм поступуніверситетської освіти.

Але в цілому головною задачею системи вищої освіти Європи залишається уніфікація та приведення її до єдиних стандартів. Аналіз же систем вищої освіти зарубіжних країн дозволяє виявити деякі загальні та специфічні властивості за такими класифікаційними ознаками, як форми власності, цільове, функціональне призначення, масовість та джерела фінансування.

У залежності від форм власності можна виділити держави, де вищі навчальні заклади знаходяться як у державній, так і у приватній власності. Так, у Данії право родичів засновувати недержавні школи і учити в них дітей було встановлено Конституцією ще в 1814 р. У Франції існує ціла серія законодавчих актів, які дають змогу родичам, релігійним та іншим організаціям відкривати недержавні навчальні заклади.

На сьогоднішній день більшість країн проводить державні екзамени шляхом зовнішнього тестування, основною перевагою якого є отримання об'єктивних результатів про якість навчальних досягнень учнів. У 16-ти країнах світу, зокрема в Англії, Болгарії, Італії, Словенії, Угорщині, таке тестування виконує подвійну функцію: випускного та вступного іспиту. У деяких країнах зовнішнє тестування навіть має давню традицію (у Великій Британії – понад 50 років, у Польщі – понад 10 років)

[3].

Реалізація права на вищу освіту в різних зарубіжних країнах здійснюється за допомогою створення певних умов та гарантій з боку держави, а також встановлення вимог до осіб, які мають намір здобути вищу освіту. Так, система освіти в Німеччині дуже схожа на українську та російську. Головним принципом вищої освіти Німеччини є «академічна свобода». Університети, як і різні школи Німеччини, в основній своїй масі – державні установи. Строки навчання в німецьких ВНЗ залежать тільки від самого студента, від його успішності з досліджуваних дисциплін.

Навчання же на ступінь бакалавра в британському університеті триває 3 роки. Четвертий рік дає студентам можливість одержати ступінь «бакалавра з відзнакою» [2].

Слід зазначити, що процедура зарахування до вищих навчальних закладів у зарубіжних країнах має загальні та відмінні риси. Так, загальною вимогою доступу до вищих навчальних закладів є наявність в абітурієнта чинного посвідчення про закінчення середньої школи чи його еквівалента. Якщо існують специфічні вимоги до зарахування на навчання за обраним напрямком, то для здобуття освіти за такими спеціальностями необхідно скласти вступний іспит.

При зарахуванні до вищих навчальних закладів можуть встановлюватись певні обмеження. Так, у Греції та Швеції обмеження при зарахуванні існують за всіма напрямками підготовки. Обмежень при зарахуванні немає в Австрії, Бельгії, Люксембурзі. У Великобританії, Данії, Ірландії та Швеції вищі навчальні заклади мають право встановлювати власні обмеження, наприклад, через брак місць. У Португалії студенти розраховують на те, щоб їм запропонували місце навчання, але воно не завжди може збігатися з вибором студента [2].

Враховуючи, що різноманітність культур, традицій, у тому числі і у сфері освітніх систем, є значним надбанням країн Європейського Союзу, то першочерговим завданням є їх збереження, а також стимулювання розвитку національних культур держав-членів Європейського Союзу. Разом з тим відкриті ринки праці, право громадян на вільне пересування в межах території Європейського Союзу з метою поселення, навчання чи працевлаштування створюють підґрунтя для формування таких знань, умінь, навичок та кваліфікацій, що були б універсальними для всіх країн ЄС.

Перелік використаних джерел

1. Вища освіта України і Болонський процес: навчальний посібник / [М.Ф. Степко, Я.Я. Болюбаш, І.І. Бабін та ін..]. – К.: Освіта, 2004. – 384 с.
2. Кулініч О.О. Порівняльний аналіз міжнародного досвіду реалізації права на вищу освіту / О.О. Кулініч // Вісник Запорізького національного університету. – № 2. –2010. – С. 41-49.
3. Поберезьська Г.Г. Тенденції розвитку вищої освіти у країнах Західної Європи та Україні: дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Г. Г. Поберезьська. – К., 2005. – 216 с.

Баранцова І.О.

викладач Мелітопольського державного педагогічного університету ім.Б.Хмельницького

КУЛЬТУРОЛОГІЧНА СКЛАДОВА СУЧАСНОГО УРОКУ ПРИ ВИКЛАДАННІ ДИСЦИПЛІН ГУМАНІТАРНОГО ЦИКЛУ

Постанова проблеми. Урок - традиційна форма шкільної освіти протягом уже декількох століть. Природно виникає питання: чи не є застарілою визначена форма навчання в школі. Досить зрозумілою є захопленість учителів «нетрадиційними формами уроку», поява кіно- і теле-уроків, уроків-концертів, уроків-семінарів, уроків-конференцій, уроків-прес-конференцій, уроків-презентацій, інтерв'ю з автором, уроків-літературно-музичних композицій, уроків у формі майстерні, творчої лабораторії, інтегрованих уроків, уроків в ігровій формі й безліч інших.

У питанні про те, яким бути сучасному уроку варто бачити не стільки **форму** роботи, організації пізнавальної діяльності (хоча це, безперечно, важливо), скільки **змістовний** компонент, що дозволяє здійснювати навчання на сучасному рівні вимог до якості освіти. І якщо забезпечується культуровідповідне навчання, якщо це дозволяє розвивати особистість учнів, то всі форми можуть мати місце.

Проведення сучасного уроку вимагає високого соціально-морального й професійного рівня розвитку особистості вчителів, його культурного рівня, тобто здатності до самостійного мислення, самоосвіти, творчої діяльності.

Аналіз дослідження. Знаннева парадигма освіти, що визначає характер уроку минулих десятиліть, закономірно уступає культурологічній парадигмі з її орієнтиром на формування в людини цілісного світу культури в його гармонійній організації, що пов'язане з розвитком ціннісного мислення й відповідальної свідомості особистості.

Оскільки зараз освіта має бути культуровідповідною, то при проведенні уроків необхідно дотримуватися таких принципів::

- інтеграція раціонального й емоційного в уроці;
- відтворення цілісного культурного тексту, наскільки це можливо учнем певного віку (і не тільки на бінарних, інтегрованих уроках);
- орієнтація учня на самостійність у добуванні й систематизації знань;
- витяг гуманістичного змісту знань із погляду їхньої ролі в розвитку культури;
- перетворення знань за допомогою методів розуміння й співтворчості.

Мета статті. Розкрити важливість втілення культурологічної парадигми освіти в процес побудови сучасного уроку.

Виклад основного матеріалу. Загальні дидактичні вимоги до уроку з гуманітарних дисциплін можна представити по запропонованій О.С. Булатовою карті аналізу уроку як цілісної структури з орієнтацією на культуровідповідність (з урахуванням всіх компонентів культурологічної складової).

Карта аналізу уроку як цілісної структури

І. Реалізація пізнавального та розвиваючого потенціалу заняття

Wptyw badań naukowych

(когнітивний компонент).

1. Задум уроку має значний гуманістичний, педагогічний і культурологічний потенціал.
2. Наявність педагогічної надзадачі.
3. Відбиття взаємозв'язку логіко-пізнавального й художньо-естетичного планів в цілях й спрямованості процесу навчання.
4. Розгляд культурного феномена на широкому соціально-культурному тлі.
5. Спрямованість на формування в учнів цілісних уявлень і відносно завершених способів культуротворчої діяльності.
6. Чіткий прояв у змісті й формі уроку основних положень теми, розділу програми.

II. Ступінь відповідності змісту навчання його меті, ціннісні орієнтири (аксіологічний компонент)

1. Створення атмосфери цінності різних проявів життя, з позиції чого розглядається цінність знання, уміння, відносин.
2. Оцінка відповідності культурологічного змісту матеріала рівню культурного розвитку класа.
3. Збіг формулювання мети навчального заняття і його змістовної реалізації.
4. Вибір оптимального обсягу культурологічного матеріалу для досягнення цілей уроку.
5. Наявність у змісті уроку можливостей розгляду і оцінки об'єкта з різних предметних і культурологічних позицій.

III. Методична оснащеність заняття (діяльнісний компонент)

1. Підбір і розташування навчального матеріалу в структурі заняття з урахуванням вікових особливостей дітей і законів розвитку їхньої психіки.
2. Педагогічно обґрунтована культуровідповідна структурно-композиційна побудова заняття.
3. Адекватність досліджуваному матеріалу організації способів культурологічної діяльності в класі.
4. Установлення міжпредметних зв'язків, вільний перехід з однієї предметної області в іншу.
5. Використання різних вербальних і невербальних способів для вираження думки й почуттів, що розкривають культуровідповідність фрагмента зміста освіти.
6. Інформативність, переконливість і виразність мови педагога.
7. Високий рівень мовної культури учнів.

IV. Організація особистісної взаємодії педагога й учнів (управлінсько-регулятивний компонент)

1. Можливість охарактеризувати відносини між педагогом й учнями як співтворчість, усвідомлення учнем себе як суб'єкта пізнання й творчості.
2. Включення учнів у ситуацію міжкультурного діалогічного спілкування.
3. Стимулювання інтересу до навчання й актуалізації знань шляхом

створення ситуацій, що дозволяють проживати процес отримання знань.

4. Створення атмосфери спільного творчого пошуку, загального позитивного настрою, максимально сприятливих умов для інтелектуальної культуротворчої діяльності.

5. Створення проблемних ситуацій за допомогою прийомів драматургії уроку для культурологічного розвитку пізнавальних процесів, почуттів, волі вихованців.

Не менш корисним для одержання уявлень про вимоги до сучасного культурологічного уроку є опросник для оцінки уроку.

Всі ці дидактичні вимоги мають відношення до уроку з гуманітарних дисциплін, який за своїм змістом так чи інакше розглядає культуру як предмет вивчення. Культурологічний підхід у вивченні матеріалу, включення емоційної сфери учня в роботу на уроці, емоційно-оцінна складова органічно властива такому уроку.

Виховні ідеї сучасного культуровідповідного уроку визначаються навчанням без примусу, особистісним підходом до учня й досліджуваного матеріалу, суб'єкт - суб'єктним характером спілкування, ідеєю співробітництва, співтворчості, діалогу з учнями.

Висновки. Сучасні культуровідповідні уроки покликані розвивати самостійність, творчість, формувати навички мовного спілкування, ведення діалогу, особистісне відношення до проблеми, яка досліджується, відповідальність за збереження культури, усвідомлення єдності природи, суспільства, людини, її діяльності й культури. На таких уроках здійснюється переважно діалогове спілкування. Це діалог учнів з автором досліджуваного тексту, діалог учителя з учнями, діалог учнів як читачів один з одним, діалог учнів з автором підручника. Уроку, коли вчитель тільки «віщає» або диктує тези своєї «лекції», сьогодні не повинно бути в школі.

Література:

1. Гильманов С.А. Творческая индивидуальность учителя. – Тюмень, 1999.
2. Соловейчик С. Школа сотрудничества: практическое руководство для тех, кто хочет стать любимым учителем. – М., 2000.
3. Тхагансоев Х.Г. О новой парадигме образования // Педагогика. – № 1, 1998.
4. Львова Ю.Л. Творческая лаборатория учителя. – М., 1985.
5. Ершова А.П., Букатов В.М. Режиссура урока, отношения и поведения учителя. – М., 1999.
6. Букатов В.И., Ершова А.П. Я иду на урок: хрестоматия игровых приёмов обучения: книга для учителя. – М., 2000.
7. Булатова О.С. Педагогический артистизм. – М., 2001.
8. Булатова О.С. Искусство современного урока. – 2-е изд., «Академия», 2007.

Донець Наталя

Студентка V курсу

Горлівського інституту іноземних мов

ВДНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

ОСОБЛИВОСТІ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Моральне становлення та розвиток особистості складають процес поступового засвоєння школярем морального досвіду, що був накопичений суспільством. На кожному віковому етапі учень вступає у взаємодію з оточуючим середовищем, спонукаючи таким чином появу протиріч, за допомоги рішення котрих, особистість самостійно забезпечує просування по етапам саморозвитку та розширення накопичувального досвіду[1, с.66]. З віком школярі стають менш вразливими до впливу зовнішніх умов. Керуючу позицію займають внутрішні джерела розвитку. На думку Д.М. Узнадзе, одним з джерелом активності школяра виступають суспільно-особистісні потреби [4, с.237]. Задоволення моральних потреб характеризує цілеспрямовану діяльність, яка спрямована на усвідомлення дитиною необхідності вирішення тієї чи іншої потреби. Спочатку учень відчуває стурбованість – чи зможе він задовольнити зазначену моральну потребу, далі йде напружений стан, після нього приходить розрядження та заспокоєння. Головними джерелами протиріч, які мотивують учня до морального розвитку, виступають потреби, інтереси, мотиви, ідеали, цілі, перспективи. Сила та стійкість потреб визначається як досвідом соціального життя, так і віковими особливостями дітей. У старшокласників потреби пов'язані з почуттям обов'язку перед колективом та суспільством. Маємо зазначити, що керуючими потребами виступають матеріальні потреби, а моральні потреби уособлюють похідну від них. Моральні потреби формуються в різних видах діяльності та спілкування, в процесі котрих учень оволодіває досвідом поведінки, встановлює дружні стосунки в колективі, пізнає сам себе. Однак у школярів всіх вікових груп можуть розвинути антисоціальні та анти суспільні потреби, які виявляються у злісному порушенні шкільного режиму, хуліганських дій та навіть скоєння злочинів. Причинами такого аномального розвитку особистості виступають не лише безсистемність в виховній роботі школи, а й однобічний розвиток потреб чи взагалі абсолютна байдужість у них до формування соціальних потреб. Особливо такі потреби слабо формуються у дітей, які не приймають участь у шкільному самоврядуванні. Морально виправдана потреба тісно пов'язана з духом колективізму та суспільної значущості [3, с.31]. Саме колектив уособлює певне підґрунтя задля активного саморозвитку особистості, особливо у старшому шкільному віці, коли діти розподіляються у комфортні угруповання за спільними цілями та інтересами.

Інтерес є однією з форм прояву моральних потреб, який відображає направленість особистості школяра на поглиблене вивчення досвіду взаємин між людьми – їх відносин та спілкувань. Виховання у школярів різнобічних суспільних інтересів – необхідна умова розвитку у них активності та необхідної спрямованості.

До чого саме учень проявляє інтерес, який зміст має цей інтерес - все це свідчить про рівень активності особистості. Потреби та інтереси спонукають дітей до активних дій та вчинків. Змістовні відносини та взаємовідносини у колективі роблять життя учнів різноманітним та змістовним. В такому колективі кожна людина прагне працювати з нагхненням, чинити згідно з його вимогами, з вимогами його інтересів та тих перспектив, що формують сутність існування більшості членів колективу. Інтереси визначаються тим положенням, яке займає учень у колективі своїх однолітків. Інтереси старшокласників спрямовані на опанування теорією моралі, на аналіз сенсу життя, людського щастя. Розвиток інтересу школярів проходить три етапи: на першому етапі дітей вабить все нове, яскраве, незвичайне; на другому – є типовим протиставлення власних якостей з зовнішніми, учні помічають недоліки; на третьому етапі діти виявляють зацікавленість до цілей та мотивів вчинків інших, тим самим визначаючи свої власні установки. Неправильне виховання сприяє виникненню у дітей великого інтересу до тіньових сторін поведінки однолітків та дорослих. Ідеал як взірць чи норма представляє собою для школярів рушійну силу, яка спонукає особистість до цілеспрямованої діяльності та є засобом морального вдосконалення[1, с.164]. Належну роль при цьому відіграє родина, а саме стосунки між батьками та їх вчинки. У родині, де панує мир та злагода, діти отримують належне виховання не лише за допомоги бесід з батьками, а й в результаті спостереження за сімейним життям батьків. Діти прагнуть обов'язково бути схожими на маму чи тата, якщо одному з батьків притаманна та риса характеру, що викликає у особистості почуття захвату та бажання виробити в собі саме цю якість. Так, якщо дитина зростає в умовах постійних сварок та суперечок, то, як правило, саме таку модель поведінки вона перейме, бо у її свідомості сформувався саме такий «ідеал» шлюбних відносин.

Отже, моральне виховання виступає як головний компонент процесу самовиховання, головним завданням якого є формування в особистості тих загальнолюдських цінностей, які відповідають суспільним нормам моралі.

Література

1. Бойко А.М. Теория и методика формирования воспитывающих отношений в общеобразовательной школе / Бойко А.М. — К., 1991.—102с.
2. Верченко Н. Учнівське самоврядування в умовах виховного середовища/ Верченко Н. // Шлях освіти. – 2008 . –№ 3 – С.–31.
3. Ильина Т.А. Педагогика: Курс лекций: Учебное пособие для студентов пед. ин-тов / Т.А.Ильина. — М.: Просвещение, 1984. –496 с.

ТЕХНОЛОГИЯ КОНСТРУИРОВАНИЯ ОБРАЗА БУДУЩЕЙ СЕМЬИ В ФОРМИРОВАНИЯ ЦЕЛЕВЫХ ОРИЕНТИРОВ ОБУЧАЮЩИХСЯ

Решение проблем воспитания нельзя представить без учёта особенностей личности воспитанника: без этого невозможно говорить о действенности тех или иных педагогических средств, невозможно проектировать те или иные воспитательные стратегии, невозможно предсказать результативность этих стратегий. Очевидно, что специфика деятельности педагога должна определяться спецификой возраста студента. Взаимодействуя с ним, педагог не может не учитывать интересов, потребностей, взглядов подростка на мир; не может не учитывать его отношения к деятельности, в которой он участвует, наконец к самому педагогу; не может не учитывать тех жизненных установок, которые он получил в семье или на улице.

Поиски ответов не только на вопросы «чему учить?», «зачем учить?», «как учить?», но и на вопрос «как учить результативно?» привели учёных и практиков к попытке «технологизировать» учебный процесс, то есть превратить обучение в своего рода производственно-технологический процесс с гарантированным результатом, и в связи с этим в педагогике появилось направление – педагогические технологии.

Данная технология формирует целевые ориентиры у студентов первого курса. Характерная черта юношеского возраста - формирование жизненных планов, которые преимущественно связываются с выбором профессии, построением профессиональной перспективы. Представляемая технология направлена на построение первокурсниками «идеального», желаемого образа будущей семьи на основе анализа литературных источников, исторических сведений, биографий и автобиографий известных людей, событий общественной жизни, собственной жизни. Разумеется, образ будущей семьи будет отражать свойственные юношескому возрасту критичность, некоторый нигилизм, максимализм и наивный догматизм и в то же время мечтательность и романтизм. Тем не менее, совместная работа позволит молодому человеку выявить, осознать те ценности, на которые он смог бы опираться строя свой дом, свою семью. Первокурсники получают положительный опыт объединения личных ценностей.

Данная технология включает методы, приёмы, формы работы с первокурсниками в рамках воспитательной работы образовательного учреждения. При условии чётко выстроенной системы взаимодействия классного руководителя, родителей, студентов эта технология может использоваться в воспитательной работе классного руководителя.

Этапы реализации:

- 1) Вводный этап: мотивация студентов, настрой на создание ценностного образа будущей семьи; анализ ценностного содержания литературного памятника «Домострой»;
- 2) Целеполагание и планирование: деятельностный подход и способ

проектирования целей обучения, который предлагает педагогическая технология, состоит в том, что они формулируются через результаты обучения, выраженные в действиях обучающихся совместное вы явление и постановка целей коллективной деятельности, определение личной значимости дела для каждого участника, совместное обсуждение и выбор способов реализации целей.

3) Основной этап: организация совместной деятельности по выявлению и осмыслению, эмоциональному проживанию ценностей, принятию или отвержению тех или иных ценностей, регулирующих семейную жизнь человека.

4) Анализ коллективной деятельности.

Требования к педагогу:

-высокий уровень ценностного сознания педагога, способность педагога занять личностную позицию и демонстрация им собственных ценностей;

-референтность педагога для большинства первокурсников, положительное отношение первокурсников к педагогу;

-предоставление студентам возможности свободного выбора ценностей, целевых ориентиров поступков и поведения; толерантность педагога по отношению к иным ценностям и событиям;

- отказ от прямого и непосредственного оценивания ситуаций, поступков.

Требования к коллективу: благоприятный социально-психологический климат в группе; наличие определённого опыта коллективной деятельности.

Дополнительными условиями в реализации технологии могут быть использование разнообразных приёмов эмоционального воздействия и работа со значимыми для первокурсников лицами.

В заключении, хотелось бы отметить, что свободный ценностный выбор молодого человека является одновременно целью и условием гуманистического, ненасильственного педагогического процесса. Педагог должен найти ту «золотую середину» между свободой и необходимостью, самостоятельностью становящейся личности первокурсника, которая обеспечит социально и культурно – приемлемый выбор ею ценностных оснований своего настоящего и будущего бытия.

Каплінський В.В.

Кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

**ДОЦІЛЬНІСТЬ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ОСНОВИ ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ» ПРИ
ПІДГОТОВЦІ СПЕЦІАЛІСТА З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ**

Виховна діяльність педагога знаходиться в центрі уваги багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, серед яких: Бех І.Д., Підласий І.П., Тарасенко Г.С., Мельничук С.Г., Ярощук Л.Г., Галузяк В.М., Щуркова Н.Є., Кульневич С.В. та інші. Вони досліджують в теоретичному та практичному напрямках її різні аспекти. Результати їх наукових досліджень є тими теоретичними засадами та практичними рекомендаціями, якими доцільно керуватись при формуванні змісту навчальної дисципліни «Основи виховної діяльності вчителя фізичної культури».

Аналіз наукових джерел, які розкривають питання фізичного виховання, зокрема, свідчить про те, що воно нерідко розглядається ізольовано від інших важливих напрямків всебічного розвитку особистості, з одного боку, з іншого – без достатнього врахування суті, закономірностей, принципів, психологічних механізмів виховання в широкому його розумінні. Не враховуючи, наприклад, закономірностей виховання, ми не зможемо забезпечити результативність фізичного виховання як одного з його напрямків, оскільки не будемо знати, якими зв'язками та залежностями вона обумовлюється. Не знаючи принципів виховання, ми не зможемо забезпечити ефективність фізичного виховання, оскільки це ті вихідні положення, від дотримання яких залежить ефективність цього процесу. Залишаючи поза увагою психологічні механізми виховання (емоційне обумовлювання, наслідування, ідентифікацію, конформність, вживання в соціальну роль та ін.) ми не будемо знати, якими шляхами розвивається мотиваційно-ціннісна сфера особистості як важлива умова успішності фізичного виховання. Заохочувальні та гальмівні прийоми виховного впливу допоможуть вчителю фізичної культури, з одного боку, зміцнити віру вихованців у свої сили і надихнути на подальші спортивні успіхи, з іншого – пригальмувати негативні прояви поведінки, заставити отямитись, прозріти, коли в цьому виникне потреба.

Все вищесказане переконує у необхідності гармонійного поєднання основних наукових положень теорії виховання з практикою виховної діяльності вчителя фізичної культури. Без такого поєднання формується майбутній вчитель фізичної культури як чистий спеціаліст-предметник. А це лише «частина» вчителя, оскільки повноцінний вчитель фізичної культури – це той вчитель, який виходить за рамки своєї спеціальності, розширюючи їх за рахунок розширення свого світогляду, важливим компонентом якого є психолого-педагогічна компетентність, зокрема у сфері виховання в його широкому та вузькому розумінні.

Вищезазначене визначило мету даної статті, яка полягає у доведенні необхідності вивчення навчальної дисципліни «Основи виховної діяльності вчителя

фізичної культури”, розкритті її змісту та особливостей вивчення при підготовці студентів освітньо-кваліфікаційного рівня “спеціаліст” напряму підготовки “фізичне виховання”.

Проаналізувати результати анкетування студентів освітньо-кваліфікаційного рівня “спеціаліст” інституту фізичного виховання та спорту, ми виявили недостатній рівень їх підготовки саме до здійснення виховної діяльності, обумовленій певними причинами. Серед них студенти найчастіше називали наступні: 1) при вивченні педагогіки, зокрема теорії виховання, головна увага приділялась її теоретичним аспектам, акцент на які робився і при формуванні змісту державного екзамену на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня “бакалавр”; 2) методика виховної роботи переважно була спрямована на ознайомлення з основними напрямками діяльності класного керівника, його функціями, а основна увага приділялась рекомендаціям щодо вивчення особистості учня, шкільного колективу та проведення виховних заходів; 3) спеціальні дисципліни, зокрема теорія і методика фізичного виховання, переважно вивчались на термінологічно-репродуктивному рівні (головним вважалось засвоєння сутності наукових понять та їх відтворення на практичних заняттях та екзаменах); 4) під час педагогічної практики в центрі уваги методистів були уроки фізичної культури, виховна ж робота, керівництво якою здійснювали викладачі кафедри психології, по суті залишалась поза увагою, тому найбільші труднощі студенти відчували при організації саме виховної роботи; 5) у основній частині майбутніх спеціалістів з фізичного виховання, виробився стереотип, що головне у виховній роботі – це проведення виховних заходів, сценарії яких досить легко було скопіювати і прозвітуватись методисту.

Названі причини обумовили, по-перше, вибір змісту “Основ виховної діяльності вчителя фізичної культури”, який би руйнував усталені стереотипи щодо виховних аспектів його діяльності, формував мотивацію до виховної діяльності, сприяючи розумінню її значущості. По-друге, названі студентами недоліки в організації навчального процесу з перерахованих вище дисциплін, спонукали до відмови від традиційної методики з переважанням словесних та репродуктивних методів. Щодо змісту даної навчальної дисципліни, то в нього були включені теми, які давали відповіді на питання, що відображали названі студентами проблеми. Ці проблеми найчастіше виникали при організації навчально-виховного процесу, були гострими та актуальними майже стовідсотково для всіх студентів. А саме: Як ефективно здійснити виховний вплив? Як завоювати авторитет? Як забезпечити взаємний контакт? Як підтримувати позитивні взаємовідносини з учнями? Як уникати конфліктів? Як краще з’ясувати стосунки після конфлікту? Як організувати прихований вплив? Як поєднати фізичне виховання з розумовим? Як співвіднести фізичне виховання з духовним розвитком? Як нейтралізувати опір важковиховуваних? Як діяти в ситуаціях першого знайомства, коли тебе випробовують? Як вплинути на самого себе? Як спрямувати у виховне русло природні педагогічні ситуації? Як викликати потребу у фізичному самовихованні? Як краще здійснити самопрезентацію, щоб викликати до себе повагу та довіру?

Перераховані питання узагальнюють основні труднощі студентів інституту фізичного виховання і спорту стосовно виховних аспектів їх практичної діяльності під час педагогічних практик. Саме тому ці питання були включені до змісту “Основ

виховної діяльності вчителя фізичної культури”.

Будучи націленим на більш поглиблене вивчення актуальних проблем виховання, з якими студенти знайомились на попередніх курсах при вивченні педагогічних дисциплін, зміст пропонованої навчальної дисципліни має чітку професійно-практичну спрямованість, оскільки більшу увагу акцентує на шляхах розв'язання тих чи інших проблем, пов'язаних саме з виховною діяльністю майбутнього спеціаліста, зокрема, з фізичного виховання.

Серед основних завдань курсу:

- 1) визначення актуальних проблем, пов'язаних з виховною діяльністю вчителя фізичної культури в умовах сучасної школи, їх причин та шляхів розв'язання;
- 2) відновлення і поглиблення знань з теорії виховання та формулювання на їх основі теоретичних позицій розв'язання педагогічних проблем;
- 3) формування досвіду аналізу та розв'язання педагогічних проблем, що виникають у виховній діяльності вчителя фізичної культури та тренера;
- 4) розвиток педагогічного мислення та професійної самосвідомості вчителя фізичної культури;
- 5) формування вмінь бачити педагогічну проблему у виховному процесі визначати її сутність, причини та шляхи вирішення;
- 6) формування власної педагогічної позиції вчителя фізичної культури щодо причин та шляхів розв'язання педагогічних проблем у його виховній діяльності;
- 7) набуття досвіду забезпечення взаємного контакту вчителя фізичної культури з учнями та попередження конфліктних ситуацій;
- 8) набуття досвіду організації самовиховання як важливого напрямку виховної діяльності вчителя фізичної культури.

В процесі роботи над змістом “Основ виховної діяльності вчителя фізичної культури” ми прийшли до висновку про необхідність оновлення не лише самого змісту, а й методики його вивчення, яка б, з одного боку, реалізувала пізнавальні і виховні можливості кожної теми, включеної до навчальної програми, з іншого – включала студентів в активну творчу діяльність по засвоєнню навчального матеріалу.

Викликати інтерес, заінтригувати, сформувати потребу, заставити замислитись, включити в самостійний пошук, викликати післядію, переконати у важливості, вплинути на емоційну сферу – все це критерії, якими ми керувалися при виборі нетрадиційних та удосконаленні традиційних методів вивчення даної дисципліни.

По кожній темі було відібрано та записано на окремі диски тематичні відеоситуації, які не лише ілюстрували певні теоретичні положення, а були покладені в основу засвоєння знань з тієї чи іншої теми індуктивно-дедуктивним шляхом. Окрім відеоситуацій було підібрано тематичні педагогічні ситуації, які, ілюструючи теорію, одночасно реалізували пізнавальний та виховний потенціал, переконували студентів у необхідності опори на принципи виховання у професійній діяльності вчителя фізичної культури, зокрема на принципи “прихованості виховних впливів”, “опори на позитивне”, “врахування індивідуальних і вікових особливостей”.

До систематизованих відеоситуацій, яких вже накопичено біля 150, розроблено комплекс питань, які допомагають “наживо” побачити ту чи іншу проблему, яка вивчається на занятті, і запропонувати шляхи її вирішення. Багато відеоситуацій приховують не лише пізнавальний, а й виховний потенціал, демонструючи позитивного вчителя фізичної культури або тренера, професіонала

своєї справи. Так, наприклад, демонструючи першу зустріч тренера з баскетболу зі своїми вихованцями (з художнього фільму “Тренер Картер”), який володіє високим рівнем педагогічних здібностей, внутрішньою культурою та почуттям доречного гумору, студентам пропонується оцінити його особистість як тренера і педагога за наступним алгоритмом: професійний рівень; рівень внутрішньої культури; наявність педагогічного такту; наявність власної позиції; поєднання поваги до дітей з розумною вимогливістю; наявність педагогічних здібностей педагога, які проявляються у відеоситуації; оцінка стилю спілкування та його виховний потенціал; оцінка вербальної та невербальної поведінки вчителя (техніка мовлення, мімічна і пантомімічна виразність, емоційність, наявність почуття міри); підхід до виконання своїх обов’язків (формальний, неформальний) [2, с.27-28].

Практична спрямованість навчальної дисципліни “Основи виховної діяльності вчителя фізичної культури” має своє продовження і на державному іспиті, який виходить за рамки традиційного. Інноваційний характер усього комплексного державного іспиту, полягає у тому, що одне з екзаменаційних завдань передбачає аналіз живої педагогічної ситуації, що демонструється на екрані. Причому, відеоситуації не повторюються (їх кількість значно перевищує кількість студентів, що складають державний іспит). Відбір відеоситуацій здійснюється за такими критеріями: 1) відповідність змісту ситуації програмному змісту державного екзамену; 2) проблемність; 3) спрямованість на спеціальність вчителя фізичної культури; 4) можливість застосування теоретичних положень обох навчальних дисциплін при аналізі та розв’язанні ситуації; 5) лаконічність (максимум 2-3 хв.).

Відображаючи живий навчально-виховний процес, відеоситуації виявляють вміння майбутнього спеціаліста застосовувати набуті теоретичні знання у практичній діяльності. Аналіз тих педагогічних явищ, які демонструються на екрані, здійснюється поетапно за такою логікою: а) спочатку студент визначає проблему, відображену в ситуації; б) актуалізує теоретичні знання, необхідні для вирішення проблеми; в) пропонує шляхи вирішення проблеми, або оцінює й обґрунтовує педагогічну доцільність чи недоцільність того способу, який має місце при розв’язанні ситуації.

Для зручності аналізу відеоситуації студентам даються окремі алгоритми, які відображають різні аспекти навчально-виховної діяльності педагога, а саме: забезпечення контакту з вихованцями і попередження конфліктних ситуацій; специфіку виховної роботи з важковиховуваними; ситуації першого знайомства; ситуації, що передбачають застосування прийомів виховної взаємодії та інші. Такий підхід спрямований на виявлення у майбутніх спеціалістів того важливого компоненту змісту освіти, що називається досвідом творчої діяльності. Цей, досить важливий, досвід часто залишається поза увагою, оскільки головний акцент на державних екзаменах робиться, як правило, на перевірці теоретичних знань та досвіду репродуктивної діяльності.

Висновки. Доцільність вивчення навчальної дисципліни “Основи виховної діяльності вчителя фізичної культури” при здобутті освітньо-кваліфікаційного рівня “спеціаліст” обумовлюється наступними чинниками: проблемами, які виникають у професійній діяльності вчителя фізичної культури саме в організації виховної роботи; необхідністю систематизації, розширення та поглиблення знань з теоретичних основ виховання як інструменту виховної діяльності; виробленням для

вчителя фізичної культури чітких теоретичних позицій щодо організації виховної взаємодії з учнями та забезпечення її ефективності; набуття досвіду здійснення виховного впливу на основі аналізу професійно спрямованих відеоситуацій, які відображають основні аспекти виховної діяльності вчителя фізичної культури. Отже, навчальна дисципліна “Основи виховної діяльності вчителя фізичної культури” є досить важливою дисципліною в системі підготовки вчителя фізичної культури як спеціаліста, оскільки висококваліфікований спеціаліст має виходити за рамки своєї вузької спеціальності і накопичувати той досвід, який допоможе йому створити сприятливі умови для забезпечення результативності його професійної діяльності в широкому її значенні.

Оволодіння вчителем фізичної культури тими знаннями та практичними вміннями, які передбачені навчальною програмою (встановлювати зв'язки між закономірностями виховання особистості, принципами та технологією виховного процесу; встановлювати педагогічно доцільні взаємостосунки з вихованцями та забезпечувати з ними контакт; прогнозувати та попереджувати конфліктні ситуації; спонукати учнів до самовиховання та фізичного самовдосконалення; володіти прийомами гальмування негативної поведінки та ін.), виведе його професійну діяльність на якісно новий рівень і забезпечить високий коефіцієнт її корисної дії в плані реалізації мети виховання – всебічного розвитку особистості як найвищої цінності суспільства.

Література

1. Бех І.Д. Виховання особистості: навч. – метод. посібн. : у 2 кн./ І.Д. Бех. – К.: Либідь, 2003. – Кн. 1 – 325 с., кн. 2 – 344 с.
2. Каплінський В.В. Навчально-методичні матеріали до комплексного державного екзамену (осв.-кваліф. рівень “спеціаліст”) / В.В. Каплінський. – Вінниця, 2012. – 70 с.

Салига Н.М.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки
імені Богдана Ступарика

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

ФОРМУВАННЯ СТАТЕВО-РОЛЬОВОЇ ПОВЕДІНКИ ШКОЛЯРІВ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ЗАВДАНЬ ВИХОВАННЯ

Сучасний світ переживає докорінну зміну підходів до питань освіти і виховання. Державна національна програма „Освіта” (Україна ХХІ століття) передбачає знання і розуміння учнями загальнолюдських та національних цінностей, цінностей сімейного життя, формування моральності, збереження репродуктивного, фізичного, психічного, соціального та духовного здоров'я нації [1, с.4]. Розв'язання цих завдань актуалізує нагальну потребу підвищення ефективності всіх напрямів виховання, зокрема і статевого.

Особлива увага до проблем статевого виховання в Україні сьогодні зумовлена кількома причинами, серед яких найважливішими є: прискорений розвиток дітей (акселерація); незадовільний рівень обізнаності неповнолітніх із питань статевої сфери, низька якість та сумнівні шляхи отримання такої інформації (однолітки, вулиця, засоби масової інформації тощо). Сучасні соціально-економічні та політичні перетворення породжують протиріччя між вимогами до статевого виховання молоді й неспроможністю більшості соціальних інститутів (сім'ї, навчальних закладів тощо) повноцінно виконувати свої виховні функції. Тому формування статевої культури особистості сьогодні є проблемою як психолого-педагогічною, так і загальнодержавною. Пошук оптимальних шляхів її розв'язання зумовлює необхідність звернення до вітчизняного історико-педагогічного досвіду щодо теорії і практики статевого виховання школярів. На нашу думку, розкриття означеного питання було б неповним без висвітлення витоків проблеми статевого виховання. Різні аспекти статевого виховання знаходять відображення в першоджерелах. З глибокої давнини дійшли до нас такі пам'ятки, як: «Повчання дітям» Володимира Мономаха, «Моління Данила Заточника», «Лист-духівниця до своїх дітей» Серапіона та ін.. Зокрема, у „Повчанні дітям» Володимира Мономаха зазначається: „І вдову захистіть, не дайте сильним губити людину... Жінку свою любіть, та не давайте їй

влади над собою». Наприкінці подано «Основні правила поведінки справжньої жінки» та «Основні правила поведінки справжнього чоловіка» [2, с.57].

У Івана Златоуста про виховання дітей ідеться: „Коли добре виховаєш хлопця, то він виховає свого сина, а той - знову сина..... Від тебе взявши початок, від роду тобі принесуться плоди. Батьки, які не дбають про добродійність та цноту дітей, є дітовбивцями” [2, с.61].

У XVII столітті з'явився твір «Юності чесне зеркало...», в якому подавалися настанови молоді про поведінку в гостях, на службі, за столом, у сім'ї тощо. Хлопців навчали скромності, працелюбності, слухняності, чемності, розсудливості. У сім'ї необхідно було батька і матір шанувати, усі розпорядження виходили лише від батьків. Останні сторінки твору присвячені дівчатам. Якщо хлопцеві необхідно було мати три чесноти – „смирність, ввічливість, чемність”, то дівчині їх належало мати значно більше: покора, працелюбність, милосердя, сором'язливість, бережливість, вірність, охайність тощо [2, с.72].

Особливе місце культ жінки-матері та чоловічої мужності та посідає в козацькій педагогіці. Кодекс лицарської честі включав: любов до батьків, вірність у коханні, дружбі, побратимстві, ставленні до Батьківщини; готовність захищати слабших, турбуватися про молодших, зокрема дітей; підкреслено шанобливе ставлення до дівчини, жінки, бабусі; непохитну вірність принципам народної моралі, духовності [2, с.37]. Стало звичною справою: жінки беруть на себе найважчі турботи й намагаються вирішувати їх самотужки. Це зумовлено історично з часів Запорізької Січі, коли, залишаючись без сильної статі, жінки повинні були вести господарство і за себе, і за чоловіка, займатися не тільки «жіночими» справами. Особливе місце в козацькій системі виховання відводилося дівчаткам. Характерною особливістю цього виховання був його високий рівень, що забезпечував ідеї та засоби козацької духовності, народної педагогіки, здобутки християнської моралі. У козацьких сім'ях панував культ Батька і Матері, Бабусі й Дідуса, Роду і Народу. Козацька сім'я відзначалася глибоким демократизмом, рівноправністю чоловіка і жінки.

У XX столітті відбулись неординарні зміни у статевих ролях та статевих взаємовідносинах. Кожне нове покоління відрізняється від покоління батьків. Кожний історичний етап вносить свої корективи та переоцінку до завдань, напрямів і форм організації виховної роботи, координуючи при цьому й окремі ланки педагогічної системи на всіх рівнях освіти.

В. Сухомлинський стверджував, що хлопці повинні отримати «чоловіче виховання» (загартування, важчі роботи, допомога старшим і дівчатам тощо). Нагадування: «Ти чоловік», на думку вченого, сприяє вихованню лицарського ставлення до дівчини. У свою чергу, дівчата мають отримати «жіноче виховання». При цьому строгість дівчини, її вимогливість і нетерпиме ставлення до несправедливості, прагнення бути самобутньою, незалежною особистістю є своєрідним засобом виховання в юнаків якостей чоловіка. «Виховання стійких, мужніх, незламних, непримиренних до зла жінок — це одне з найважливіших завдань формування людини» [3, с.65].

Вчений зазначав, що підліткам слід прищеплювати повагу до представників протилежної статі, особливо до жіночої, щоб юнак бачив у ній дівчинку, подругу, майбутню дружину, матір своїх дітей, а не лише біологічно протилежну стать.

Самоповага й повага до протилежної статі є тим моральним гальмом, яке регулює взаємини між статями. Найінтенсивнішу виховну роботу слід проводити в підлітковому віці, коли дівчата статево дозрівають швидше і спостерігається розрив у стосунках хлопців і дівчат, що може позначитися на ставленні до протилежної статі в майбутньому [3, с.68].

За останні роки проблема статевого виховання знайшла своє відображення у філософських, психологічних, педагогічних дослідженнях (Ю.Бжиська[4], Р.Бондаренко[5], Т.Говорун[6], О.Кікінеджи[7] ін.). Сімейні цінності українців та українські виховні традиції знаходять відбиття у праці О. Вишневського „Сучасне українське виховання” Важливим елементом системи цінностей сімейного виховання є рівновага батьківського і материнського, чоловічого та жіночого елементів [8].

Зміст статевого виховання визначається його метою та завданнями. З-поміж завдань статевого виховання можна виокремити такі: виховання почуття відповідальності дитини за кожен свій вчинок; виховання прагнення мати міцну, здорову сім'ю; здатність розуміння інших людей і виховання почуття поваги до них як до представників чоловічої чи жіночої статі, здатність враховувати і поважати їхні специфічні статеві особливості в процесі спільної діяльності; відповідальне ставлення до свого здоров'я і здоров'я інших людей, сформувані переконання про шкоду і небезпеку ранніх статевих стосунків, про неприпустимість безвідповідальності у відносинах з особами протилежної статі, сформувані поняття дозволеного й недозволеного в цих відносинах.

Так статево виховання, по-перше, можна розглядати як компонент цілісного педагогічного процесу, що включає не тільки виховання, а й самовиховання, навчання, освіту. По-друге, статево виховання є цілісною педагогічною системою, оскільки воно тісно пов'язано з моральним, фізичним, розумовим, естетичним та трудовим вихованням. Цей зв'язок спрямовано на формування у дітей почуттів, свідомості та навичок поведінки. Наприклад, у процесі трудового виховання у дітей створюють уявлення про те, що праця людей різної статі має свою специфіку, пов'язану з фізіологічними особливостями та історичним аспектом розвитку людини: праця чоловіків традиційно передбачає більш важке фізичне навантаження, ніж праця жінок. Аналогічним є зв'язок статевого виховання з фізичним: на фізкультурних заняттях необхідно враховувати навантаження для дівчаток та хлопчиків, а також добирати вправи, що розвивають різні фізичні якості й формують певне ставлення до стилю поведінки (фігура, хода, динаміка рухів). Взаємозв'язок статевого виховання з естетичним простежується в тому, що при організації дозвілля враховуються переваги та бажання дітей залежно від статевих відмінностей. Цей зв'язок виявляється в знайомстві дітей з етикетом, нормами поведінки, поняттями про красу. В процесі формування системи знань виявляється зв'язок статевого виховання з розумовим: врахування особливостей мислення дітей різної статі при засвоєнні правил рідної та іноземної мов. Зв'язок статевого виховання з моральним виявляється у знайомстві дітей з елементарними поняттями про мораль, роллю людей різної статі в суспільстві, орієнтації дітей на майбутню соціальну функцію.

Таким чином, деформація соціальних і моральних цінностей, яка спостерігається в останні роки, серйозно розхитала підвалини сім'ї. Особливо гострою є сукупність протиріч між: зростанням ролі сім'ї як основи сучасного

суспільства та неготовністю юнаків до створення сім'ї; визнанням зростаючої ролі жінки у суспільстві та небажанням чоловіка прийняти це у власній сім'ї; розумінням сімейних цінностей і стандартів статево-рольової поведінки та нестабільністю сучасних подружніх стосунків, зростанням числа розлучень; декларованою рівністю жінок і чоловіків у сім'ї та існуючою реальною тенденцією невиконання чоловіками у повній мірі своїх соціальних ролей чоловіка та батька тощо.

Список використаних джерел

1. Державна національна програма "Освіта" (Україна ХХІ століття)". – К.: Райдуга, 1994. – 62 с.
2. Кравець В.П. Історія української школи і педагогіки. – Тернопіль, 1996. – 348 с.
3. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка. – К.: Рад. школа 1978. – 263 с.
4. Бжиська Ю.А. Статеве виховання як невід'ємна частина морального виховання. – К.: Наук.думка, 1999. – 244 с.
5. Бондаренко Р.А. Педагогічні умови статево-рольової соціалізації підлітків. –К.: Вища школа, 2003. – 218 с.
6. Говорун Т.В., Кікінежді О.М., Кравець В.П. Психологія статі. Гендерний та психосексуальний розвиток людини. – Т.: ТДПУ, 2001. –
7. Вишневський О. Сучасне українське виховання. Педагогічні нариси. – Львів: Львівський обласний науково-методичний інститут освіти; Львівське обласне педагогічне товариство ім.Г.Ващенко, 1996. – 238 с.

Федорович К.А.

Студентка Мелітопольського державного педагогічного університету
ім.Б.Хмельницького. Вчитель початкових класів
Шевченківської ЗОШ I – III ст.

АКТИВІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ МОМЕНТІВ І ЦІКАВИХ ЗАВДАНЬ

Термін «пізнавальні здібності» розуміють у сучасній психології як здібності, що містять у собі сенсорні здібності (сприймання предметів та їх зовнішніх властивостей) та інтелектуальні здібності, що забезпечують продуктивне опанування знань, їх знакових систем й оперування ними. Своєрідним епіцентром активізації навчання, розвитку пізнавальної активності школярів є зацікавленість у навчанні.

Учителям початкових класів давно відомо, що маленькі школярі граються навчаються. Розвивальні ігри та пізнавальні завдання оживляють урок, роблять навчання легким, доступним, простим і цікавим. Вони сприяють усебічному гармонійному розвитку дітей, допомагають виробити необхідні в житті й навчанні корисні навички і вміння. Важливу роль відводять удосконаленню та тренуванню пам'яті, мислення, здатності до аналізу і синтезу, сприйняттю просторових відношень. Усе розраховано на закріплення і поглиблення знань за основними темами програмового матеріалу. Таким цікавинкам необхідно приділяти постійну увагу. Практичний досвід переконує, що учні охоче грають у ці ігри та виконують із заохоченням цікаві завдання. Коли вчитель використовує на уроці елементи гри, то в класі створюються доброзичлива обстановка, бадьорий настрій, бажання вчитися.

Гра належить до традиційних і визнаних методів навчання і виховання дошкільників, молодших школярів та підлітків. Цінність цього методу полягає в тому, що в ігровій діяльності навчальна, розвивальна й виховна функції взаємопов'язані. Гра як метод навчання організовує, розвиває учнів, розширює їх пізнавальні можливості, виховує особистість. Під час гри учні непомітно для себе виконують різні вправи. Гра ставить учня в умови пошуку, збуджує інтерес до кінцевого результату. У колективних іграх, групових формах роботи формуються моральні якості особистості. Діти вчаться надавати допомогу товаришам, зважати на думку інших. У них розвиваються почуття відповідальності, колективізму, виховуються воля, дисципліна.

Особливо сприятливим ґрунтом для розвитку пізнавальних здібностей є уроки математики. Змусити дитину вчитися неможливо, навчанням необхідно захопити. Щоб активізувати пізнавальну діяльність дітей (наприклад, під час виконання ними обчислювальних вправ), я збагачую зміст і форми роботи елементами цікавого. Застосовую різні прийоми проведення усної лічби, використовую елементи гри, змагання нескладної наочності роблячи навчальний процес цікавішим. Діти виявляють більшу активність, винахідливість і здобувають найвищі результати.

Дитина молодшого шкільного віку живе у світі мрій, фантазій, казки, тому до уроків російської та української мови можна підготувати невеличкі казкові знайомства (наприклад, «Казкова подорож до країни Морфологія» - один із засобів,

що впливає на активне засвоєння і закріплення граматико – орфографічного матеріалу на уроці). Повідомлення нових знань можна оформити як казкову розповідь. Героями казки стануть граматичні терміни і поняття. На підсумкових уроках я використовую чимало цікавих форм, де відбувається актуалізація і систематизація знань учнів. Найчастіше це нетрадиційні уроки: уроки – аукціони, уроки на зразок КВК, ігри «Щасливий випадок», уроки олімпіади тощо.

Перевага цих уроків полягає в тому:

по – перше, на уроці панує атмосфера зацікавленості, ніхто з дітей не залишається байдужим;

по – друге, кожний вид завдань, що запропоновані для виконання, вимагає від дітей не тільки актуалізації отриманих під час вивчення теми знань, а й уміння використовувати ці знання в різних ситуаціях, уміння розмірковувати, аналізувати та систематизувати.

Використання пізнавального матеріалу на уроках природознавства допомагає активізувати навчальний процес, позбавити дітей стомленості. Значний інтерес у моїх учнів викликають прослуховування й аналіз «підслуханих у природі розмов» між рослинами, птахами, тваринами. Цей матеріал не тільки допомагає в цікавій формі знайомити учнів із навчальним матеріалом, але й виховувати любов до природи, викликає бажання охороняти її, допомагати їй.

Отже, використання ігор на уроках стає важливим засобом. Добираючи певну дидактичну гру, учитель має пам'ятати, що процес створення гри містить *декілька етапів*:

а) обирання теми гри;

б) підготовка і проведення гри (повідомлення учням теми гри, підготовка унаочнень, проведення гри, підбиття підсумків).

Успіх проведення гри залежить *від дотримання* певних вимог:

а) ігри мають відповідати навчальній програмі;

б) ігрові завдання мають бути не надто легкими, проте й не занадто складними;

в) відповідність гри до вікових особливостей учнів;

г) різноманітність ігор;

д) залучення до ігор учнів усього класу.

У навчальних іграх немає тих, хто програв або виграв, - тут виграють усі. Їх можна проводити на будь – якому етапі уроку. Це дасть змогу виявити знання учня і вміння користуватися ними.

Головним у навчальному процесі стає переорієнтація з пасивних форм навчання на активну творчу працю як учнів, так і вчителів, а це неможливо зробити без розвитку логічного мислення дітей.

Література

1. Науково – методичний журнал «Початкове навчання та виховання» № 30 (322) жовтень 2012 р.; №5 (333) лютий 2013 р; № 31 (287) листопад 2011р.
2. // «Розкази онуку»

Коломієць М.Б.

Кандидат педагогічних наук, Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

ОСОБИСТІТЬ ВЧИТЕЛЯ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО

Виникнення педагогічної професії має об'єктивні причини. Суспільство не могло б існувати і розвиватися, якби молоде покоління, що приходить на зміну старому, змушене було б починати усе спочатку, без творчого освоєння і використання того досвіду, який воно отримало у спадок. Цю історичну місію завжди здійснював і буде здійснювати вчитель. «Учителям доручена дуже почесна посада, вище якої нічого немає бути під сонцем», - писав Я.А.Коменський [1, с.154]. Отже, проблема особистості вчителя постала перед педагогічною громадськістю разом із усталенням педагогіки як самостійної науки про виховання й навчання. «Неможливо довірити справу виховання ні одній неосвіченій людині, а тим більше людині, поганій в моральному відношенні, - зазначав Я.Коменський... Учителями мають бути люди набожні, чесні, трудолюбиві; не тільки для виду, а й насправді вони мають бути живими зразками добротності» [1, с.152].

Особливі професійні й суспільні функції вчителя, необхідність завжди бути на очах у своїх вихованців, зацікавлених батьків, широкої громадськості висувають підвищені вимоги до особистості вчителя, його морального обличчя. Вимоги до вчителя – це система професійних якостей особистості, що визначають успішність педагогічної діяльності.

Для реалізації особистісно орієнтованого навчання сьогодні ставляться такі вимоги до вчителя:

– наявність цілісного гуманістичного світогляду; гуманістичних знань про природу людини; здібностей передбачати, накреслювати взаємодію з іншою людиною з позицій емпатії, толерантності та безумовного прийняття;

– психологічна грамотність і культура;

– потреба і здатність педагога в особистісно-професійному саморозвитку;

– високий творчий потенціал;

– уміння розв'язувати життєві та професійні протиріччя гуманістичним шляхом;

– здатність складати й здійснювати індивідуальні особистісно-професійні програми розвитку для конкретного його етапу; готувати до цього учнів класу.

Велике значення особистості вчителя надавав видатний педагог ХХ століття Василь Олександрович Сухомлинський.

«Учительська професія – це людинознавство, постійне проникнення в складний духовний світ людини, яке ніколи не припиняється. Прекрасна риса – повсякчас відкривати в людині нове, дивуватися новому, бачити людину в процесі її становлення – один з тих коренів, які живлять покликання до педагогічної праці», зазначав В.О.Сухомлинський у роботі «Сто порад учителю» [4, с.7]. Василь Олександрович вважав, що не кожен може стати вчителем, не кожному можна

довірити справу виховання і навчання, «як не кожному можна стати і лікарем, і інженером, і садівником, і хліборобом». Тому перш ніж обрати професію вчителя, В.О.Сухомлинський радив перевірити на практиці наявність у себе педагогічного покликання. Для цього він радив старшокласникам, що мріяли про педагогічну професію попрацювати з малюками. І якщо через деякий час прийде розуміння того, що кожна дитина – це цілий світ, неповторний і своєрідний, якщо в кожній дитині відкритись індивідуальність, – можна обирати професію вчителя.

Найважливішою складовою особистості вчителя є, на думку В.О.Сухомлинського, глибока віра в можливість успішного виховання кожної дитини. «Я не вірю в те, що є невинуваті діти, підлітки, юнаки і дівчата. Адже перед нами істота, якій тільки відкривається світ, і від нас залежить зробити так, щоб ніщо не пригнітило, не знівечило, не вбило в маленькій людині гарного, доброго, людського», – зазначав В.О.Сухомлинський у праці «Сто порад учителю». Тому кожний, хто вирішує присвятити своє життя вихованню людини, має бути терплячим до дитячих слабостей, які, коли уважно до них придивитися і вдуматися в них, коли пізнати їх не тільки розумом, а й серцем, – виявляються дуже незначними, такими, що не варті ні гніву, ні обурення, ні покарання. Не зрозумійте мене так, що я проповідую загальну терпимість, абстрактну терпимість, закликаю вчителя терпляче «нести хрест». Мова йде зовсім про інше: про мудру здатність старшої людини – матері, батька, вчителя – розуміти й відчувати найтонші спонукальні мотиви й причини дитячих вчинків. Розуміти й відчувати саме те, що це дитячі вчинки. Не ставити дитину на одну дошку з собою, не ставити їй таких вимог, як до дорослих, але й самому не ставати дитиною, не опускається до рівня дитини, розуміючи разом з тим складність дитячих вчинків і відносин у дитячому колективі» [4, с.9]. «Замість того щоб примушувати себе стримувати збудження, знайдіть діяльність, яка покаже зовсім в іншому світлі те, що викликає збудження, роздратування, примушує тримати пружину гальмування в стиснутому стані. Зробіть неприємне, дратуюче – смішним, і ви станете повновладним володарем думок і почуттів колективу» [4, с.14-15].

У праці «Павлівська середня школа» Василь Олександрович зазначає, що вчитель насамперед людина, яка любить дітей, знаходить радість у спілкуванні з ними, вірить у те, що кожна дитина може стати доброю людиною, вмє дружити з дітьми, бере близько до серця дитячі радощі і прикроці, знає душу дитини, коли не забуває, що й сам він був дитиною [2, с.49].

На думку В.О.Сухомлинського учитель, це не тільки той, хто передає учням знання і вміння. Це передусім той, у кого дитина, як у батька і матері, вчиться жити. Тому вчитель має бути взірцем для своїх вихованців, тим ідеалом, який має наслідувати дитина. І коли трапляється, що якимось своїм вчинком учитель руйнує віру дитини в нього, в дитячій душі відбувається перша трагедія: закрадається сумнів, зароджується зневіра. «Моральна чистота, моральна цілісність вихователя – це передусім його любов до людей, органічна непримиренність до зла. Все це має бути в плоті і крові вихователя», зазначає Василь Олександрович в статті «Учитель і діти» [3, с.199].

Обов'язковою рисою вчителя, на глибоке переконання В.О.Сухомлинського, має бути «гармонія серця й розуму». На думку педагога це означає, що вчитель має знайти місце у своєму серці для прикроців і радощів кожного вихованця. Учителеві

не можна бути холодною, байдужою людиною. Занадто безпристрасного вчителя діти не люблять, вони ніколи не розкривають перед ним своє серце. «Щоб стати справжнім вихователем, треба пройти школу сердечності – протягом тривалого часу пізнати серцем усе, чим живе, що думає, з чого радіє й чим засмучується ваш вихованець. Це одна з найтонших речей у нашій педагогічній справі» [4, с.11].

Середякостей особистості вчителя Василь Олександрович виділяє закоханість у свій предмет. Адже виховна сила особистості педагога полягає в тому, наскільки органічно поєднуються в ньому вчитель і вихователь. Учитель, який любить свій предмет, має одну надзвичайну цінну якість. Він не тільки передає своїм вихованцям фактичні знання, але й пробуджує в них думку про знання. В.О.Сухомлинський радить досконало володіти своїм предметом, невпинно поповнювати свої наукові знання, мати власну наукову бібліотеку, щоб учні могли використовувати ваші книжки для читання. «Хороший учитель - це людина, що добре знає науку, на основі якої побудований предмет, котрий він викладає, закохана в цю науку, знає її горизонт — найновіші відкриття, дослідження, досягнення. Гордістю школи стає вчитель, який, на доповнення до сказаного, сам небайдужий до проблем, над якими б'ється його наука, здатний до самостійного дослідження. Хороший учитель знає значно більше, ніж передбачає програма середньої школи. Навчальний предмет для нього - лише азбука науки. Глибокі знання, широкий кругозір, інтерес до проблем науки — усе це потрібне вчителю для того, щоб розкривати перед вихованцями притягальну силу знань, предмета, науки, процесу навчання. Учень повинен бачити в учителю розумну, знаючу, думаючу, закохану в знання людину. Чим глибші знання, чим ширший кругозір, ширша всебічна наукова освіченість учителя, тим більшою мірою він не тільки викладач, а й вихователь» [2, с.49].

У праці «Павлівська середня школа» серед рис «хорошого вчителя» Василь Олександрович виділяє досконало володіння вміннями в тій чи іншій трудовій діяльності: «Хороший учитель - це... людина, яка досконало володіє вміннями в тій чи іншій трудовій діяльності, майстер своєї справи. Дуже важливо, щоб у школі був і чудовий садівник, і людина, закохана в машини, і майстер електротехніки, і столяр, і рослинник, який любить поратися на навчально-дослідній ділянці. У добрій школі кожен учитель має яку-небудь трудову пристрасть» [2, с.49-50].

Аналіз ідей визнаного у всьому світі педагога дає можливість виокремити низку вимог до особистості сучасного вчителя:

1. Любов до дітей і кожної окремої дитини.
2. Повага до дитини, вміння бачити в ній особистість.
3. Віра в дитину як запорука педагогічного успіху.
4. Глибоке знання дитини.
5. Глибоке знання предмета, закоханість у нього.
6. Моральна чистота, цілісність вихователя.
7. Бережливе ставлення до духовного світу і природи дитини.
8. Вміння розвивати у дитини почуття власної гідності.
9. Вміння включати дитину в коло інтересів, життя і турбот інших людей.
10. Бути другом, мудрим радником дитини.

Думки В.О.Сухомлинського щодо особистості вчителя-вихователя набагато випередили свій час і є своєрідним дороговказом нинішньому поколінню молодих

Список використаних джерел

1. Коменский Я.А. Законы хорошо организованной школы / Коменский Я.А. // Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения: В 2 т. - М. : Педагогика, 1982 - .- Т2. - С. 133–163.
2. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5-ти т. Т.4. / В.О.Сухомлинський – К. : Рад. школа, 1976. – 640 с.
3. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5-ти т. Т.5. Статті. / В.О.Сухомлинський – К. : Рад. школа, 1977. – 639 с.
4. Сухомлинський В.О. Сто порад учителям / Василь Олександрович Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1988. – 304 с.

Болотина М.В.

кандидат исторических наук,

НОУ ВПО «Московский социально-экономический институт»

НЕГОСУДАРСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В РОССИИ ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ XIX ВЕКА: ТОЛЬКО ЛИ ДЛЯ ДВОРЯН?

Преобразование средней школы в современных условиях закономерным образом повышает значимость исследования истории образования в России. Особый интерес представляет анализ развития негосударственного образования в России в первой половине XIX в. Этот период отмечен принятием ряда законов и положений, регламентирующих деятельность образования в целом и негосударственного сектора образования, в частности.

В общественном сознании сложилось мнение, что негосударственное образование в России получали, преимущественно, дворяне. Вероятно, оно опирается на слова М.М.Сперанского, который в докладе для императора Александра I «Об усовершенствовании общего народного воспитания» дал такую характеристику отечественного образования: «Из опытов известно, что у нас существует три рода гражданского учения: 1) учение домашнее, 2) учение в частных пансионах, 3) учение в казенных училищах. Учение домашнее обыкновенно употребляется в домах дворян богатых, имеющих способ нанять учителей и гувернера. Учение в пансионах есть удел дворян средних. Учение в училищах большею частью остается людям бедным, свободных состояний» [1, с.8].

Подтверждает справедливость характеристики отечественного образования первой половины XIX в. М.М.Сперанского И.Алешинцев, который обращает внимание на то, что из-за общесословности гимназий, дворянство «игнорировало гимназии ... продолжая предпочитать им частные пансионы и домашних учителей» [2, с.43].

Попытаемся дать характеристику состава детей, получающих негосударственное образование.

По национальному распределению учащихся пансионов ситуация была следующая: существовали заведения, предназначенные для русских детей и для иностранцев. Это объяснялось тем, что в столицах было значительное количество иностранцев, желающих давать образование детям, близкое к тому, которое они могли получить на Родине. Заведения для иностранцев не были закрытыми, в них могли получать образование и русские дети.

Частные школы и пансионы для иностранцев находились в ведении Лютеранского и других обществ. Так, прусская подданная Луиза Шумахер, была не содержательницей, а главной надзирательницей частного учебного заведения Лютеранского общества [3]. В этих заведениях учились и русские дети, причем, не обязательно, только дворянского сословия. В заведении госпожи Шумахер училась сестра Ф.М.Достоевского, отец которой был врачом (штаб-лекарем) московской Мариинской больницы для бедных[4, с.77].

В училище г-жи Шор при лютеранской церкви в 1855 г. из 114 девочек было только 16 дворянок, 21 была купеческого сословия, а 77 иностранок. Не во всех этих заведениях иностранцев было больше. В том же году в училище для девиц г-жи Герц при реформатской церкви из 45 детей было 39 детей чиновников, а иностранцев только 6; в училище для детей мужского пола г-на Цим при Новоприсвитерианской церкви обучалось 124 ребенка «различных сословий», у г-на Вебера при лютеранской церкви 61 ребенок «большею частью купеческого сословия». На Земляном валу находились два училища для бедных детей евангелического вероисповедания, президентом которых являлся генерал суперинтендант Губер. В этих училищах учились без платы 45 девочек и 53 мальчика [5].

Л. Дальман выяснив, что московские дети из немецких семей, посещали церковные школы или частные гимназии, руководимые немцами же, добавляет, что среди русских предпринимательских и интеллигентских кругов особенно популярны были женские гимназии, «которые охотно посещали многие русские и еврейские барышни» [6, с.340]. В этих московских гимназиях преподавание велось преимущественно, на базе тогдашней прусской системы образования.

По мнению М.В.Брянцева, русские купцы, близко соприкасавшиеся с иностранцами, отдавали предпочтение немецким учителям и школам, как носителям немецкой основательности [7, с. 67]. Он приводит слова Н.А.Лейкина, объясняющего решение отца, отдавшего его в Реформаторское училище: «Выбор такого училища, где преподавание всех предметов происходило на немецком языке, был сделан отцом после долгих обсуждений и не без влияния со стороны немцев и голландцев, у которых служили отец и дядя» [8, с.55].

Сословное распределение учащихся пансионов, предназначенных для русских детей, можно найти только в отчетах визитаторов после 1828 г., когда Уставом были введены новые формы отчетности. Сравним соответствующие отчеты Московского учебного округа 1840 и 1855 гг.

По отчету Московского учебного округа 1840 г. в пансионах распределение детей по сословиям было следующим (табл.1, 2)[9].

Таблица 1.

Сословный состав учащихся мужских негосударственных средних учебных заведений в 1840 г.

Сословие	Количество учащихся
Дворянство	155
Купечество	70
Разночинцы	—
Духовного звания	1
Иностранцы	10

Таблица 2.

Сословный состав учащихся женских негосударственных средних учебных заведений в 1840 г.

Сословие	Количество учащихся
Дворянство	527
Купечество	93
Разночинцы	7
Духовного звания	3
Иностранцы	39

Сравним показатели, приведенные в таблицах с отчетом Московского учебного округа 1855 г (табл.3, 4)[10].

К сожалению, цифры количества учащихся в пансионах и распределение их по сословиям не совсем точно, так как инспектора в отчетах не всегда указывали точное распределение учащихся по сословиям. Тем не менее, приведенные показатели позволяют проследить тенденции изменения сословного положения учащихся негосударственных учебных заведений центра Российской империи за 15 лет.

Таблица 3.

Сословный состав учащихся мужских негосударственных средних учебных заведений в 1855 г.

Сословие	Количество учащихся
Дворянство	81
Купечество	155
Разночинцы	89
Духовного звания	–
Иностранцы	34
Мецан	37
Крестьян	3

Таблица 4.

Сословный состав учащихся женских негосударственных средних учебных заведений в 1855 г.

Сословие	Количество учащихся
Дворянство	637
Купечество	239
Разночинцы	84
Духовного звания	16
Иностранцы	123
Мецан	11
Обер-офицерских	38
Дети чиновников	39
Ямских	2

В отчете Московского учебного округа 1855 г. к учащимся мужского пола необходимо добавить 176 человек «различных сословий», женского пола – у Каспари из 70 девочек «большая часть дворян», у Ларме из 71 «большую частью дети дворян и иностранцев», у Евфросинии Бектобековой 22 учащиеся «преимущественно из дворян», у Делесаль 61 учащаяся «различных сословий». Но общую тенденцию изменения состава учащихся частных заведений выявить можно: если в 1840 году среди мальчиков дворян было почти в 2 раза больше, чем купеческих детей, то к 1855 году уже купеческих почти в два раза больше, чем дворян. У девочек же в 1840 году дворянок почти в 5 раз было больше купеческих, а в 1855 году больше только в три раза. При этом появляются дети разночинцев, чиновников, обер-офицерских и даже ямских и крестьян.

Н.М.Карамзин, отмечая сословный аспект получения образования, отличал заинтересованность дворян и купцов в образовании. Он писал: «Дворяне хотят чинов, купцы богатства через торговлю, они без сомненья будут учиться, но только для выгод своего особенного состояния» [11, с.322-323].

М.В.Брянцев обращает внимание на тот факт, что по уровню домашнее обучение купечества в первой половине XIX в. приравнялось к обучению в училищах или благородных пансионах при гимназиях. Сделав ставку на домашнее

образование, купцы изначально создавали все условия, чтобы оно не уступало гимназическому [12, с. 64].

Семейство текстильных фабрикантов Прохоровых, принадлежавших к старообрядческой среде, не было чуждо просветительских начинаний. В.И.Прохоров дал своим сыновьям новое образование. Т.В.Прохоров дома изучал русский и немецкий языки, историю и арифметику, во взрослом состоянии приглашал к себе преподавателей по различным предметам [13, с.36-37, 54]

Еще один выходец из старообрядческой среды крупный книготорговец Н.Н.Кольчугин дал своему сыну хорошее светское домашнее воспитание. Г.Н.Кольчугин свободно изъяснялся на французском и немецком языках [14, с. 28-29]. В целом, старообрядческие семьи в исследуемый исторический период уделяли образованию и воспитанию детей повышенное внимание.

Сын еще одного торговца книгами и издателя С.А.Селивановского получил светское домашнее образование. Н.С.Селивановский обучался дома Закону Божию, российскому, латинскому, французскому и немецкому языкам, истории, географии и арифметике. Учение Н.С.Селивановского начиналось традиционно. Первым его учителем был «живописец из вольноотпущенных», который начал учить его «по пятому году» так удачно, что пяти лет он умел читать и писать [12, с.123].

Н.В.Козлова отмечает, что домашнее обучение было наиболее распространенным среди городского населения. Содержание этого образования зависело от благосостояния и культурного уровня купцов [15, с.38]. Менее состоятельное купечество вынуждено было отдавать детей в пансионы, что было дешевле.

Домашняя подготовка служила необходимой предпосылкой для получения дальнейшего образования. Например, для поступления в Московское коммерческое училище нужно было уметь читать и писать, знать начала арифметики [12, с.123].

Относительно обучения детей крепостных в частных школах и пансионах достоверных сведений о численности учеников выявить затруднительно. Это связано с тем, что согласно императорскому рескрипту от 19 августа 1827 г. доступ крепостных был совершенно воспрещен не только в университеты, но и в гимназии. Но действие рескрипта не распространялось на частные училища и школы, находящиеся в ведении других министерств, «реальные» училища. И, вероятно, помещики, желая приобрести образованных крепостных, отдавали их учиться в частные пансионы. А к середине XIX в. помещиков, желающих эксплуатировать не только физический труд своих крестьян, но и умственный, появлялось все больше. При крепостном праве цели, нормы и средства образования крестьянства ставились в зависимость от условий и нужд крепостного хозяйства. Своеобразная «система просвещения» крепостных создавалась в рамках и интересах вотчинного хозяйства. Расходы на обучение крепостных окупались высококвалифицированным трудом обученных крепостных. Кроме того, такой крепостной дорожке ценился и, отпущенный на оброк, давал больший доход владельцу.

Некоторую часть своих крепостных крестьян обучали, прежде всего, крупные представители дворянства – Шереметевы, Голицыны, Юсуповы, Орловы, Румянцевы, Муравьевы. Обучение крепостных музыке, танцам, пению производилось либо домашними средствами (крепостными же учителями),

либо с помощью специально приглашенных учителей. Некоторых крепостных Шереметевы посылали для получения образования в частные пансионы. Например, М.М.Черкасов, И.В.Ковалев, В.Г.Вороблевский учились в пансионе швейцарца Вириди [16, с.89-90]. Крепостной переводчик и режиссер В.Г.Вороблевский был отправлен Г.Шереметевым на учебу в частный пансион, с целью использования его на службе в своих вотчинных канцеляриях. Затем, в качестве дядьки он сопровождал молодого графа Н.П.Шереметева в заграничном путешествии. Побывав в Германии, Франции, Голландии, Англии и Швейцарии он возвратился со знанием языков и литературы [17, с.5 3].

В доме Тургеневых в 1831 г. с педагогами, готовившими братьев в университет, занимались и крестьяне. Ежедневно, с 8 часов утра, Николай, Иван и Сергей являлись в классную комнату и рассаживались за тремя столами, стоявшими впереди, рядом с учительской кафедрой. Дальше находились «места» для дворовых людей, среди которых особыми успехами в науках отличался Порфирий Кудряшов, будущий спутник и «дядька» Тургенева во время обучения в Берлинском университете. Вместе со своими хозяевами крестьяне получали серьезное образование. Русскую словесность преподавал магистр Московского университета Д.Н.Дубенский, автор исследования «Слова о полку Игореве». Господин Дубле, преподаватель французского языка, предлагал своим ученикам делать самостоятельные переводы «Генриады» Вольтера и политических речей Мирабо. Мейер преподавал немецкий язык, Шуровский — латынь и начала философии, историю — И.П.Клюшников, студент Московского университета [18, с.55].

Подытоживая вышеизложенный материал, следует отметить, что характеристика отечественного образования, данная в записке М.М.Сперанского, не соответствует действительности. Состав учащихся, получавших среднее негосударственное образование в России в первой половине XIX века, был разнообразным как по национальному составу (русские и иностранцы), так и сословной принадлежности (от дворян до крепостных крестьян).

ЛИТЕРАТУРА

1. Цит. по: Алешинцев И. Сословный вопрос и политика в истории наших гимназий в XIX веке // Русская школа. 1908. № 1.
2. Алешинцев И. История гимназического образования в России (XVIII и XIX веках). – СПб., 1912.
3. Центральный исторический архив г.Москвы (ЦИАМ). Ф. 459. Оп. 2. Д. 344
4. Достоевский А.М. Из «Воспоминаний» / Ф.М.Достоевский в воспоминаниях современников // Общ. ред. В.В.Григоренко и др. в 2 тт. Т. 1. – М.: «Художественная литература», 1964.
5. ЦИАМ. Ф. 459. Оп.2. Д. 2009. Л. 46-51.
6. Дальман Л. Менталитет московских немцев / Немцы Москвы: исторический вклад в культуру столицы. – М., 1997.
7. Брянцев М.В. Культура русского купечества (воспитание и образование). – Брянск. 1999.
8. Николай Александрович Лейкин в его воспоминаниях и переписке.– СПб.,1907.
9. ЦИАМ. Ф. 459. Оп. 2. Д. 344.
10. ЦИАМ. Ф. 459. Оп. 2. Д. 2009.

11. Карамзин Н.М. О верном способе иметь в России довольно учителей // Вестник Европы. 1803. № 8.
12. Брянцев М.В. Культура русского купечества (воспитание и образование). – Брянск. 1999.
13. Терентьев П.Н. Материалы к истории Прохоровской Трехгорной мануфактуры и торгово-промышленной деятельности семьи Прохоровых. 1799-1899. – М., 1915.
14. Симонии П.К. Книжная торговля в Москве XVIII-XIX столетий. Московские книгопродавцы Кольчугины в их книготорговой и бытовой обстановке. – Л., 1927.
15. Козлова Н.В. Некоторые аспекты культурно-исторической характеристики русского купечества XVIII века // Вестник Московского университета. Серия 8. История. 1989. № 4.
16. Курмачева М.Д. Крепостная интеллигенция в России XVIII века. // Вопросы истории. 1979. № 1.
17. Кузнецов А.Я. В.Г.Вороблевский. – М., 1949.
18. Лебедев Ю.В. Тургенев. – М., 1990.